

Uniwersytet Jagielloński

Wydział Filologiczny

Filologia Polska

Gabriela Czajkowska

**SŁOWNIK DYFERENCYJNY
GWARY DRAGANOWEJ
KOŁO DUKLI**

napisana

Praca magisterska

pod kierunkiem

prof. dr hab. Haliny Kurek

Kraków 2002

Pani Profesor Halinie Kurek

**oraz rodzicom, braciom, sąsiadom,
przyjaciołom i znajomym
za okazane zainteresowanie
moją pracą magisterską
i systematyczną pomoc
w nadaniu jej ostatecznego kształtu
składam najserdeczniejsze podziękowania.**

Motto:

Na mowie stoją nauki,

Mowa stoi na słowach,

A zbiorami słów są słowniki.

Onufry Kopczyński

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....4

1. Cel, przedmiot i metody pracy.....4
2. Dotychczasowy stan badań5

ZASADY PRACY SŁOWNIKARSKIEJ.....14

1. Praktyka leksykograficzna.....14
2. Rodzaje słowników15
3. Istota dyferencyjności17
4. Struktura artykułu hasłowego18
 - 4.1. Układ hasła słownikowego19
 - 4.2. Kwalifikatory19
 - 4.3. Sposoby określania znaczeń wyrazów hasłowych20
 - 4.4. Typy definicji słownikowych21

OPIS TERENU BADAŃ24

1. Położenie24
2. Warunki klimatyczno – krajobrazowe25
3. Historia25
4. Nazwa26
5. Zabytki27

6. Warunki społeczno – ekonomiczno – kulturalne	29
---	----

CHARAKTERYSTYKA PŁASZCZYZNY FONOLOGICZNEJ, FONETYCZNEJ I FLEKSYJNEJ BADANEJ GWARY

33

1. Wstęp	33
2. System fonologiczny	33
3. System fonetyczny	35
4. System fleksyjny	36
5. Wnioski	37

DYFERENCYJNY SŁOWNIK GWARY DRAGANOWEJ KOŁO DUKLI

38

1. Wstęp	38
2. Wykaz kwalifikatorów	39
3. Podstawa materiałowa	40
4. Wnioski	85

ANALIZA I KLASYFIKACJA MATERIAŁU 86

1. Wstęp	86
2. Analiza słowotwórcza	90
2.1. Słowotwórstwo rzeczowników	90
I. Nazwy abstrakcyjnych czynności i stanów	90
II. Nazwy abstrakcyjnych cech	90
III. Nazwy wykonawców czynności	91
IV. Nazwy narzędzi	91
V. Nazwy wytworów i obiektów czynności	91
VI. Nazwy nosicieli cech	92
VII. Nazwy miejsc	92
VIII. Nazwy pokrewieństw	93
IX. Nazwy żeńskie	93
X. Nazwy ekspresywne	93
XI. Nazwy istot młodych	93
XII. Rzeczowniki pochodzące od wyrażen syntaktycznych	94
XIII. Rzeczowniki złożone	94
XIV. Zapożyczenia	94
XV. Neosemantyzmy	94
2.2. Słowotwórstwo przymiotników	95
I. Przymiotniki odczasownikowe	95
II. Przymiotniki odrzeczownikowe	95
III. Przymiotniki odprzymiotnikowe	96
IV. Neosemantyzmy	96
2.3. Słowotwórstwo czasowników	96
I. Czasowniki odimienne	96
II. Czasowniki odczasownikowe	97
III. Zapożyczenia	97

IV. Neosemantyzmy	97
3. Wnioski	98

ZAKOŃCZENIE	99
--------------------------	-----------

BIBLIOGRAFIA	102
---------------------------	------------

ANEKS	107
--------------------	------------

1. Wykaz rycin	107
2. Wykaz fotografii	111
2.1. Zabytki Draganowej	111
2.2. Budowle Draganowej	121
2.3. Przyroda Draganowej	124
3. Wykaz tabel	130
4. Wykaz symboli	131
5. Wykaz informatorów.....	131

WPROWADZENIE

1. Cel, przedmiot i metody pracy

Celem tejże pracy jest zebranie wyrazów gwarowych, ich omówienie, analiza, a następnie ułożenie w formie słownika, który uchroni je od zapomnienia.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest słownictwo dyferencyjne gwary Draganowej koło Dukli, które tworzą: pojedyncze wyrazy, wyrażenia, powiedzenia, przysłowia i zwroty frazeologiczne występujące zarówno w czynnym, jak i w biernym zasobie leksykalnym ludności Draganowej, odzwierciedlające ich obyczajową, gospodarczą oraz kulturalną stronę życia.

Materiał do słownika został zebrany w Draganowej na podstawie bezpośrednich rozmów przeprowadzonych z mieszkańcami wsi na drodze przysłuchiwania się przypadkowym i swobodnym dialogom prowadzonym na różne tematy. W gromadzeniu materiału słownikowego pomogła mi także dobra znajomość gwary społeczności Draganowej. Uzyskany w ten sposób materiał wyrazowy jest kompletny, przemyślany i nie wymuszony zaskakującymi pytaniami.

Materiał badawczy rozpisywałam na fiszkach formatu A7 według określonego schematu, wpisując: w lewym górnym rogu hasło w zapisie literackim, w prawym górnym rogu wyraz w gwarowym zapisie fonetycznym, na środku ewentualną definicję znaczenia hasła, w prawym dolnym rogu określenie rodzaju gramatycznego lub aspektu, zaś w lewym dolnym rogu oznaczenie części mowy właściwej danemu wyrazowi.

Materiał był gromadzony od października 2001 roku do marca 2002 roku 2001 roku. W efekcie został uzyskany dość duży zasób słownikowy, bo liczący ponad 900 jednostek leksykalnych.

Poniższa praca podejmuje temat słownictwa ludowego i składa się z następujących części:

- a) **wprowadzenia**, które określa cel, przedmiot i metody pracy oraz omawia literaturę z zakresu leksyki dialektalnej,
- b) **rozdziału I**, który ukazuje zasady pracy słownikarskiej,
- c) **rozdziału II**, który prezentuje opis terenu badań,
- d) **rozdziału III**, który przedstawia charakterystykę płaszczyzny fonologicznej, fonetycznej i fleksyjnej badanej gwary,
- e) **rozdziału IV**, który jest trzonem pracy i ma postać słownika,
- f) **rozdziału V**, który zajmuje się analizą i klasyfikacją zebranego materiału,
- g) **zakończenia**, które zawiera cenne uwagi i wnioski dotyczące gwarowego słownictwa dyferencyjnego,
- h) **części uzupełniających**, do których należą:
 - bibliografia
 - aneks
 - spis treści.

2. Dotychczasowy stan badań

Od dawna język jest przejawem życia danej wspólnoty, miejskiej czy wiejskiej, która się nim posługuje oraz przy jego pomocy przekazuje potomnym swój dorobek duchowy i materialny. Mowa wsi znacznie odbiega od mowy miasta zarówno pod względem fonetyki, fleksji, składni, jak i swoistego słownictwa. To nie oznacza jednak, że

mowa ludu stanowi „...zbirowisko odpadków językowych...” [Urbańczyk 1953, 12], ale wręcz przeciwnie jest ona czymś oryginalnym i pięknym.

Gwarę definiuje się jako „...mowę ludności wiejskiej z niewielkiego terytorium różniącego się od języka ogólnego i mowy sąsiednich okolic pewnymi cechami fonetycznymi, fonologicznymi, morfologicznymi, składniowymi i leksykalnymi...” [Encyklopedia językoznawstwa 1993, 205].

Dialekt to „...odmiana języka mówionego, używana na ograniczonym obszarze przez określoną warstwę społeczną, odróżniająca się od innych odmian pewnymi cechami fonetycznymi, gramatycznymi i słownikowymi...” [Dubisz, Karaś, Kolis 1995, 29].

Gwara i dialekt są przedmiotem zainteresowań dialektologii, czyli „...nauki zajmującej się geograficznym i społecznym zróżnicowaniem języka, badaniem i naukowym opisem gwar i dialektów...” [Encyklopedia języka polskiego 1992, 65].

Według S. Urbańczyka dialektologia to „...dyscyplina językoznawcza, która bada mowę wsi oraz dialektów wiejskich, a więc jednostek, które różnią się na zewnątrz od innych jednostek, ale wewnątrz są jednolite...” [Urbańczyk 1953, 9].

Zdaniem K. Dejny dialektologia to „...kierunek lingwistyki zajmujący się opisem stopnia zróżnicowania w zakresie mowy ludowej danego terytorium etnicznego oraz badaniem procesów, które do tego zróżnicowania doprowadziły...” [Dejna 1981, 8].

Wyróżnia się dwa podstawowe działy dialektologii: dialektologię opisową i dialektologię historyczną [Bartnicka-Dąbkowska 1965, 12].

Dialektologia opisowa zajmuje się opisem gwar współczesnych.

Dialektologia historyczna dąży do poznania i wyjaśnienia przeszłości gwar polskich.

Istnieje jeszcze inny podział dialektologii na: dialektografię i dialektologię, które pozostają względem siebie w takim stosunku jak leksykografia i leksykologia [Dejna 1973, 12-13]:

Dialektografia jest zbiorem usystematyzowanych wiadomości o skoncentrowaniu i zasięgu zróżnicowań fonetycznych, gramatycznych i słownikowych danego terytorium językowego.

Dialektologia ukazuje na podstawie danych dialektograficznych i filologicznych niepowowszechny rozwój na określonym obszarze elementów fonologicznych czy gramatycznych.

Badania nad gwarami i dialektami początkowo prowadzone były w dwóch ośrodkach: w Krakowie i w Warszawie [Handke, Rzetelska-Feleszko 1977, 126-127].

Krakowska szkoła dialektologiczna, założona przez K. Nitscha, prowadziła prace badawcze w oparciu o metodę retrospektywną, historyczną, która, na podstawie wypowiedzi najstarszych mieszkańców wsi mówiących gwarą, dążyła do zarejestrowania możliwie najstarszej postaci gwary i starała się dotrzeć do gwary czystej, wolnej od wpływów literackich. Szkoła ta podawała także informacje o nowszych tendencjach językowych w dialektach, będących wynikiem oddziaływania języka ogólnonarodowego. Nie prowadziła jednak badań wariantowości wymowy, ponieważ uważała, że głównym celem opisu dialektologicznego było pokazanie najstarszego stanu gwar i dialektów.

Warszawska szkoła dialektologiczna, stworzona przez W. Doroszewskiego, w badaniach gwaroznawczych wykorzystywała metodę statystyczną, ilościową, za pomocą której dążyła do uzyskania wszystkich wariantów realizacyjnych występujących w badanym

dialekcie oraz próbowała, na podstawie dokładnych zestawień liczbowych i procentowych zarejestrowanych faktów językowych, ustalić aktualny stan badanej gwary i określić kierunek rozwoju języka mówionego na wsi.

Początek systematycznych badań dialektologicznych w Polsce przypada na wiek XIX.

Monografia „**Beitrage zur slawischen Dialektologie. I. Uber die Oppelnsche Mundart in Oberschlesien**” („Przyczynki do dialektologii słowiańskiej. I. O gwarze opolskiej na Górnym Śląsku”) {Lipsk 1873} L. Malinowskiego jest pierwszą pracą z zakresu dialektologii.

Najwybitniejszym uczniem L. Malinowskiego był K. Nitsch, który w wyniku długotrwałych i systematycznie prowadzonych badań terenowych stworzył „**Dialekty języka polskiego**” {Kraków 1915}, które są syntetycznym ujęciem zróżnicowań gwarowych poszczególnych dzielnic Polski.

Na pracy K. Nitscha oparty jest „**Zarys dialektologii polskiej**” S. Urbańczyka {Warszawa 1953}, w którym autor rozpatruje gwarę nie jako całość samą dla siebie, ale w związku z językiem ogólnym oraz porównuje stan gwarowy z literackim.

Nowe ujęcie dialektologii reprezentują „**Dialekty polskie**” K. Dejny {Wrocław 1973}, które przedstawiają na tle słowiańskim zarys dialektów polskich rozumianych jako zespoły innowacji rozprzestrzeniających się na danym obszarze językowym.

W rozważaniach dialektologicznych trudno ograniczyć się do omawiania gwarowej fonetyki, fleksji lub składni, nie uwzględniając przy tym problematyki dotyczącej leksyki ludowej.

Niżej przedstawiam niektóre pozycje z zakresu słownictwa dialektalnego, a więc atlasy, monografie, słowniki obejmujące materiał

wyrazowy z poszczególnych wsi, regionów lub z terenu całej Polski. Stanowią one jednocześnie materiał pomocniczy, który posłuży mi do napisania niniejszej pracy, będącej próbą całościowego ujęcia zagadnienia wyłożonego w jej tytule.

Pierwszym poważnym słowiańskim słownikiem gwarowym w Polsce, uwzględniającym słownictwo z całego jej obszaru, jest **„Słownik gwar polskich”** J. Karłowicza {Kraków 1900-1911, t.I-VI}. Hasła słownikowe ułożone są w porządku alfabetycznym i zapisane w języku ogólnopolskim. Słownik ten opiera się na materiałach etnograficzno-folklorystycznych zbieranych w 2. połowie XIX wieku (ludowe bajki, fraszki, gusła, obrzędy, pieśni, podania, przysłowia, tańce, zabawy i zwyczaje). Ma charakter dyferencyjny. To swoistego rodzaju „...*kodeks gwar naszych...*” [Karłowicz 1900, t.I, 2].

Innym syntetycznym opracowaniem z tego zakresu jest **„Słownik gwar polskich”** opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, pod kierunkiem M. Karasia {Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk 1979-1991,t.I-III}. Jego podstawą stały się materiały zebrane podczas badań terenowych prowadzonych przez K. Nitscha. Obejmuje on słownictwo dialektów polskich zgromadzone w ciągu XIX i XX wieku. Wyrazy hasłowe podane są w pisowni literackiej. Posiada również charakter dyferencyjny.

Duży wkład do rozwoju badań nad leksyką ludową wniósł M. Kucała, autor publikacji **„Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich”** {Wrocław 1957}, w której przedstawia porównawczo słownictwo trzech wsi małopolskich z powiatu myślenickiego, poprzedzone opisem systemu gramatycznego. Słownik ten zawiera około 7000 haseł, które mają zapis literacki i są uzupełnione rysunkami. Jego układ jest systematyczny. To słownik pełny.

Monografia P. Baka „**Słownictwo gwary okolic Kramska na tle kultury ludowej**” {Wrocław 1960} ma na celu przegląd najciekawszych wyrazów gwary Kramska i okolicznych wsi (Bilczew, Dębicz, Łęgi, Ostrów, Święciec, Wielany). Omawia materiał słowny z różnych dziedzin życia wiejskiego w zakresie kultury materialnej, społecznej i duchowej, podając go w układzie rzeczowym i kontekstach zdaniowych. Rejestruje wyrazy powszechnie znane i używane na badanym terenie oraz te, które występują na nim od niedawna. Ma charakter dyferencyjny.

Na uwagę, mimo zupełnie odmiennego typu, zasługuje „**Słownik starych Siołkowic w powiecie opolskim**” A. Zaręby {Kraków 1960}, który nie ma charakteru dyferencyjnego. Zawiera 4000 haseł dających ogólny obraz słownictwa potocznego (nazwy miejscowe, pospolite, terenowe i własne). Hasła są ułożone alfabetycznie, mają zapis literacki, a w razie uwydatnienia ich znaczenia stosowana jest transkrypcja fonetyczna.

Wiele cennych informacji dostarcza „**Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączyckim**” M. Szymczaka {Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1973, cz.1-8}, którego zadaniem jest ukazanie pełnego zasobu leksykalnego wsi leżącej 35 km na północny zachód od Łodzi. Hasłami artykułów słownikowych są wyrazy w fonetycznej postaci gwarowej. Słownik ten liczy około 30000 słów. Jego układ jest alfabetyczny. Posiada charakter niedyferencyjny.

Praca B. Sychty „**Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej**” {Wrocław 1967-1973, t.I-VII} prezentuje wyrazy znajdujące się zarówno w czynnym, jak i w biernym zasobie słownikowym ludności kaszubskiej. Układ haseł jest gniazdowy. Każda jednostka leksykalna występuje w odpowiedniej formie podstawowej.

W „**Słowniku chełmińsko-dobrzyńskim**” J. Maciejewski {Toruń 1969} omawia cechy wspólne i odrębne w słownictwie gwarowym dwóch wsi: chełmińskiej (Siemoń) i dobrzyńskiej (Dulsk). Jest to słownik pełny.

Z. Kurzowa jest autorką publikacji „**Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku**” {Warszawa-Kraków 1983}, której trzon stanowi słownik gromadzący ponad 800 haseł wyrazowych i 200 frazeologizmów charakterystycznych dla miejskiej gwary Lwowa oraz dla języka całego regionu.

Przykładem opisu słownictwa ludowego jest „**Słownik warmiński**” W. Steffena {Wrocław – Warszawa – Kraków - Gdańsk 1984} przedstawiający słownictwo używane na Warmii, do którego należą: wyrazy ogólnopolskie, gwarowe oraz zapożyczenia głównie z języka niemieckiego i francuskiego. Hasła ułożone są alfabetycznie. Nie jest to słownik dyferencyjny, ale pełny.

W pełni naukowym językoznawczym opracowaniem problematyki z zakresu leksyki dialektów polskich jest po „**Mały atlas gwar polskich**” opracowany przez Pracownię Dialektologiczną Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie, pod kierunkiem K. Nitscha i M. Karasia {Wrocław - Kraków 1957-1970, t.I-XIII}, który ukazuje najbardziej czytelny obraz gwarowego zróżnicowania całego polskiego terytorium językowego. Każdy z dwunastu tomów zawiera 50 map, wśród których są mapy punktowe, czyli znakowe, płaszczyznowe oraz płaszczyznowo-punktowe i komentarze, zaś tom końcowy zamieszcza indeksy i źródła. Na mapach przedstawione są nie tylko fakty słownikowe, ale i fonetyczne czy gramatyczne. Materiał badawczy pochodzi ze 150 wsi.

Monograficzne opracowania tematycznych zbiorów wyrazowych gwar Warmii i Mazur przynosi seria prac zamieszczonych w Studiach Warmińsko-Mazurskich PAN, pod redakcją W. Doroszewskiego. Ukazują one genezę i strukturę słownictwa gwarowego, jego geograficzne zróżnicowanie i porównawcze tło ogólnosłowiańskie. Do tej pory ukazały się następujące pozycje:

- 1) J. Siatkowski „**Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna**”. Studia Warmińsko-Mazurskie I {Wrocław 1958}.
- 2) J. Symoni-Sułkowska „**Słownictwo Warmii i Mazur. Transport i komunikacja**”. Studia Warmińsko-Mazurskie II {Wrocław 1958}.
- 3) H. Horodyska „**Słownictwo Warmii i Mazur. Hodowla**”. Studia Warmińsko-Mazurskie III {Wrocław 1958}.
- 4) B. Mocarska-Falińska „**Słownictwo Warmii i Mazur. Uprawa i obróbka lnu**”. Studia Warmińsko-Mazurskie IV {Wrocław 1959}.
- 5) E. Jurkowski, I. Łapiński, M. Szymczak „**Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa. Życie społeczne i zawody**”. Studia Warmińsko-Mazurskie V {Wrocław 1959}.
- 6) W. Kupiszewski, Z. Węgiełek-Januszczyńska „**Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia**”. Studia Warmińsko-Mazurskie VI {Wrocław 1959}.

Oprócz wymienionych i omówionych wyżej gwarowych słowników, atlasów i monografii zawierających materiał leksykalny, bezpośrednio do problematyki słownictwa ludowego odnosi się jeszcze wiele innych publikacji.

Obecnie obserwuje się proces zanikania gwar i dialektów, czyli wyzbywania się cech gwarowych na rzecz polszczyzny ogólnej, który

może doprowadzić do tego, że już wkrótce trudno będzie znaleźć wieś konsekwentnie zachowującą ludową fonetykę, fleksję, składnię i leksykę.

Bez wątpienia zatem powaŹnym zadaniem, jakie stoi ciagle przed dialektologią, jest potrzeba prowadzenia dalszych badań gwaroznawczych, które pozwolą ogarnąć „...*polski krajobraz językowy...*” [Doroszewski 1962, 180] w całej rozciągłości i lepiej poznać życie społeczeństwa.

ZASADY PRACY SŁOWNIKARSKIEJ

1. Praktyka leksykograficzna

Człowiek posługuje się wyrazami, opanowuje różne rodzaje wypowiedzi, formułuje myśli w słowach, z których jednak nie wszystkie są dla niego w danej sytuacji zrozumiałe. Wtenczas formą pomocy najbardziej ogólna i powszechną staje się dla niego słownik, z którego może się dowiedzieć, co poszczególne wyrazy znaczą.

Słownik to „...zbiór wyrazów oraz wszelkich połączeń wyrazowych, które są jednostkami leksykalnymi...” [Doroszewski 1954, 55].

Najczęściej do słownictwa zamieszczonego w słowniku, oprócz pojedynczych wyrazów określanych jako „...utrwalone społecznie znaki językowe tych elementów rzeczywistości, które zostały przez świadomość mówiącego przedmiotowo wyodrębnione...” [Doroszewski 1945, 7], należą: homonimy, powiedzenia, przysłowia, wyrażenia i zwroty frazeologiczne.

Homonimy to „...wyrazy mające identyczną pisownię z innymi wyrazami, lecz inne znaczenie...” [MSJP 1968, 226].

Powiedzenia to „...krótkie wypowiedzi mające często charakter przysłowia...” [MSJP 1968, 616].

Przysłowia to „...zwięzłe sformułowania pewnych prawd ogólnych lub praktycznych mądrości, wspólnych dla pewnej grupy społecznej...” [MSJP 1968, 673].

Wyrażenia to „...zespoły dwu albo więcej wyrazów powiązanych syntaktycznie...” [MSJP 1968, 940].

Zwroty frazeologiczne to „...połączenia wyrazów charakterystyczne pod względem stylistycznym i składniowym...” [MSJP 1968, 1023].

Każda z wyżej wymienionych jednostek leksykalnych jest dokumentem interpretacji obiektywnej przestrzeni przez mówiących, który dostarcza wielu informacji o desygnacie, czyli o „...przedmiocie myśli mającym w języku jakiś odpowiednik wyrazowy...” [Doroszewski 1962, 163].

Praca leksykograficzna jest niezwykle trudna i długotrwała, ponieważ opracować słownik, to znaczy najpierw zgromadzić odpowiedni materiał leksykalny, następnie rozbić go na poszczególne hasła, które w dalszej kolejności należy ułożyć alfabetycznie lub rzeczowo, uporządkować, ukazać ich różnorodność znaczeniową, określić ich sposoby używania oraz w końcu znaleźć między nimi powiązania morfologiczne i frazeologiczne.

Słownik powinien spełniać zadanie zwięzłego, podręcznego informatora w sprawach językowych. Ma być „...cierpliwym, nieznużonym doradcą i towarzyszem w procesie kształcenia się...” [Urbańczyk 1967, 3]. O jego wartości decydują następujące elementy: zawarty w nim zasób wyrazowy, jego dokumentacja i interpretacja.

2. Rodzaje słowników

Słowniki bywają różnych typów w zależności od ich przeznaczenia, rozmiarów i sposobu opracowania w nich artykułów słownikowych. Wyróżnia się zatem [Kania, Tokarski 1984, 230-244]:

- a) **słowniki języka polskiego**, np.: „Słownik języka polskiego”, pod redakcją M. Szymczaka {Warszawa 1978-1981},

- b) **słowniki frazeologiczne**, np.: „Słownik frazeologiczny języka polskiego” S. Skorupki {Warszawa 1967-1968},
- c) **słowniki synonimiczne**, np.: „Słownik wyrazów bliskoznacznych”, pod redakcją S. Skorupki {Warszawa 1957},
- d) **słowniki wyrazów obcych**, np.: „Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych” W. Kopalińskiego {Warszawa 1967},
- e) **słowniki rymów**, np.: „Słownik rymów A. Mickiewicza” J. Budkowskiej {Wrocław 1970},
- f) **słowniki ortoepiczne**, np.: „Słownik poprawnej polszczyzny” S. Szobera {Warszawa 1948},
- g) **słowniki ortograficzne**, np.: „Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji”, pod redakcją M. Szymczaka {Warszawa 1975},
- h) **słowniki onomastyczne**, np.: „Księga imion w Polsce używanych” J.S. Bystronia {Warszawa 1938},
- i) **słowniki grup społecznych i zawodowych**, np.: „Słownik języka łowieckiego” S. Hoppego {Warszawa 1967},
- j) **słowniki skrótów**, np.: „Słownik skrótów” J. Parucha {Warszawa 1970},
- k) **słowniki historyczne**, np.: „Słownik staropolski”, pod redakcją S. Urbańczyka {Wrocław 1953-1981},
- l) **słowniki etymologiczne**, np.: „Słownik etymologiczny języka polskiego” A. Brucknera {Kraków 1927},
- m) **słowniki języka pisarzy**, np.: „Słownik języka A. Mickiewicza”, pod redakcją K. Górskiego i S. Hrabca {Wrocław 1962-1980},
- n) **słowniki specjalistyczne**, np.: „Słownik górniczy” S. Gismana {Katowice 1949},
- o) **słowniki dwujęzyczne**, np.: „Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski” T. Zobka i A. Zycha {Warszawa 1998},

p) **słowniki gwarowe**, np.: „Słownik gwar polskich” J. Karłowicza {Kraków 1900-1911}.

Słowniki gwarowe „...*gromadzą i objaśniają wyrazy używane na wsi...*” [Urbańczyk 1967, 30]. Ich celem jest poinformowanie odbiorcy o zasobie leksykalnym danej wsi czy regionu. Dzielą się na [Dubisz, Karaś, Kolis 1995, 126]:

- a) **słowniki pełne**, które są sumą wiedzy z zakresu słownictwa określonej gwary lub dialektu,
- b) **słowniki dyferencyjne**.

3. Istota dyferencyjności

Słownik gwarowy ma charakter dyferencyjny wtedy, gdy „...*nie zawiera wszystkich wyrazów, jakie występują w gwarach polskich, ale zasadniczo tylko tę warstwę słownictwa ludowego, która jest dla dialektów typowa w świetle danych kryteriów...*” [Karaś 1979, t.I, 14].

Do dyferencyjnego słownictwa gwarowego zalicza się [Filin 1960, 247-264]:

- a) **wyrazy, które nie wchodzą w skład języka literackiego**, np.:
iużyno ‘podwieczorek’,
- b) **wyrazy, które różnią się od języka ogólnopolskiego znaczeniem**, np.:
ćma ‘motyl nocny’ (znaczenie ogólnopolskie),
ćma ‘ciemność, zmrok’ (znaczenie gwarowe),
- c) **wyrazy, które są odmienne od języka ogólnonarodowego pod względem formalnym**, np.: **bżoda** ‘broda’,

- d) **wyrazy znane polszczyźnie literackiej, których włączenie do dyferencyjnego słownika gwarowego jest uzasadnione tym, że stanowią one główną warstwę leksyki ludowej**, np.: **grab'iy** 'narzędzie rolnicze służące do zgarniania czegoś'.

Tak rozumiane kryteria przynależności wyrazów do słownictwa gwarowego o charakterze dyferencyjnym mają ogromne znaczenie teoretyczne i praktyczne dla ludzi mówiących gwarą, którzy zasadniczo cały zasób leksykalny tej gwary uważają za jednolity w tym sensie, że nie potrafią w nim odróżnić słów ogólnopolskich od gwarowych.

Główną zasadą wyboru wyrazów do dyferencyjnego słownika gwarowego jest określenie istoty, czyli formy i treści, każdego wyrazu ludowego, który jako wyraz objaśniany, stanowi podstawową część artykułu hasłowego.

4.Struktura artykułu hasłowego

Słownik gwarowy, jak każdy inny, jest zbiorem elementów zwanych artykułami hasłowymi, które mogą być mniej lub bardziej rozbudowane. Artykuł hasłowy tworzą:

- a) hasło,
- b) kwalifikatory,
- c) znaczenie wyrazu hasłowego,
- d) definicja znaczenia wyrazu hasłowego.

4.1. Układ hasła słownikowego

Czołowym składnikiem każdego artykułu hasłowego jest hasło słownikowe rozumiane jako „...wyodrębniona pod względem graficznym taka postać wyrazu, która reprezentuje w słowniku opracowaną w artykule jednostkę leksykalną...” [Karaś 1979, t.I, 22].

Hasło słownikowe podaje się w pisowni literackiej i transkrypcji fonetycznej.

Zapis literacki wyrazu hasłowego stosuje się po to, aby słownik gwarowy był przejrzysty i pełnił rolę klucza ułatwiającego szybkie odnalezienie poszukiwanego słowa zarówno przez znawcę danej gwary, jak i osobę słabo w sprawach gwarowych zorientowaną.

Zapis fonetyczny wyrazu hasłowego umożliwia podanie szeregu wariantów fonetycznych tego wyrazu oraz jest niezbędnym warunkiem przedstawienia słownictwa ludowego bez zniekształceń i niezgodności z obiektywnym stanem rzeczy.

Układ haseł w słowniku powinien charakteryzować się przejrzystością i zwięzłością.

4.2. Kwalifikatory

Hasła słownikowe są opatrzone kwalifikatorami, które „...charakteryzują wyrazy pod względem gramatycznym, chronologicznym lub stylistycznym...” [Walczak 1999, 188].

Kwalifikatory mogą występować w postaci skrótów, symboli czy znaków.

4.3. Sposoby określania znaczeń wyrazów hasłowych

Wyraz hasłowy posiada określone znaczenie, które definiuje się jako „...treść ujawnianą przez związek wyrazu z rzeczywistością, przez bezpośrednią relację między wyrazem a desygnatem; treść, której realne istnienie przejawia się w jednakowym zasadniczo rozumieniu danego słowa przez tego, kto go wypowiada i tego, kto go słyszy...” [Kania, Tokarski 1984, 163].

Rozróżnia się dwa rodzaje określania znaczeń wyrazów hasłowych [Karaś 1979, t.I, 42]:

- a) **określenie typu synonimicznego, które polega na podaniu synonimów mających znaczenie identyczne lub zbliżone do znaczenia wyrazu gwarowego**, np.: **půvaua** ‘sufit’,
- b) **określenie typu definicyjno-opisowego, które występuje wtedy, gdy zakres znaczeniowy wyrazu literackiego jest szeroki, to znaczy jeżeli tylko jedno z jego znaczeń zrównywane z danym znaczeniem wyrazu gwarowego jest identyczne lub zbliżone**, np.: **puoścán** ‘ciemne odbicie oświetlonego przedmiotu padające na stronę odwróconą od źródła światła; cień’.

Jeżeli ma się do czynienia z wyrazami hasłowymi, które mają więcej niż jedno znaczenie, to wtedy wyodrębnia się znaczenie podstawowe wyrazu i jego znaczenia poboczne.

Za znaczenie podstawowe wyrazu uważa się znaczenie najczęściej używane albo najbardziej rozpowszechnione. Umieszcza się je zwykle w słowniku na pierwszym miejscu.

Wszystkie pozostałe znaczenia wyrazu są poboczne, czyli wtórne, a więc mniej istotne i powszechne.

Opracowanie znaczeniowej strony wyrazów hasłowych uczy rzeczowego posługiwania się nimi i zaznajamia z tym, w jaki sposób

odbijają się w nich pewne szczegóły otaczającej przestrzeni oraz w jaki sposób te szczegóły są postrzegane, hierarchizowane i łączone ze sobą w większe całości lub oddzielane od siebie.

4.4. Typy definicji słownikowych

Znaczenie hasła słownikowego jest objaśniane za pomocą definicji. Definiowanie znaczeń wyrazów hasłowych opiera się na założeniu, że każdemu wyrazowi odpowiada jakiś fragment rzeczywistości, który można wyodrębnić z jej ogólnego tła. Definiować znaczy zasadniczo „...*określać pod kątem, a nie w sposób uogólniający treść znaczeniową wyrazów po to, aby ułatwić właściwe posługiwanie się nimi, czyli zorientować się w ich możliwym zakresie...*” [Doroszewski 1958, t.I, 27].

Pod względem sposobu interpretowania treści znaczeniowej wyrazu hasłowego wyróżnia się następujące typy definicji słownikowych [Karaś 1979, t.I, 42-44]:

- a) **definicję realnoznaczeniową**, którą stosuje się przy wyrazach oznaczających przedmioty, zjawiska, stany i czynności, np.: **l'ixavy** ‘dość marny, niezbyt udany’,
- b) **definicję charakteryzująco-opisową**, którą stosuje się w odniesieniu do zjawisk z zakresu kultury materialnej, duchowej albo przy objaśnianiu wyrazów oznaczających specyficzne obrzędy lokalne, czynności gospodarskie, narzędzia rolnicze i przedmioty często już dziś nie znane lub wychodzące z użycia, np.: **v'ioć** ‘rzucać szuflą wymłócone zboże pod wiatr w celu oczyszczenia ziarna z plew i innych zanieczyszczeń’,
- c) **definicję zakresową**, za pomocą której objaśnia się wyrazy mające wąski, ograniczony do określonych desygnatów zakres zastosowań

wyrażony przez jakąś cechę lub funkcję przypisane do podmiotu oraz wyrazy, których desygnat zostaje wyodrębniony nie ze względu na swoje cechy, ale na podstawie związku ze środowiskiem, np.: **iauvo** 'o samicy zwierząt nie rodzącej i nie mającej potomstwa',

- d) **definicję strukturalno-znaczeniową**, która wyjaśnia jaki rodzaj stosunku łączy formację pochodną z wyrazem podstawowym pod względem znaczeniowym, np.: **duugaxny** 'bardzo długi',
- e) **definicję strukturalną**, która sygnalizuje formalne pokrewieństwo wyrazu pochodnego z wyrazem podstawowym, nie określając ich wzajemnego stosunku znaczeniowego, np.: **pružnũ** 'przysłówek od próżny',
- f) **definicję gramatyczną**, za pomocą której objaśnia się partykuły, przyimki, spójniki, wykrzykniki i zaimki, np.: **ai** 'wykrzyknik wzmacniający wypowiedź, wyrażający różne uczucia oraz stany w zależności od kontekstu i sytuacji,
- g) **definicję synonimiczną**, która polega na podawaniu wyrazów bliskoznacznych, np.: **babrać** 'brudzić, paprać, walać',
- h) **definicję mieszaną**, która polega na łączeniu elementów kilku typów definicji, wzajemnie się uzupełniających i stosuje się ją w celu pełniejszego oddania znaczeń wyrazów lub ich funkcji, np.: **rũzmaiicy** 'przysłówek od rozmaity; w różny sposób, różnie'.

Formułowanie definicji słownikowych jest sprawą bardzo ważną i trudną, ponieważ każda definicja powinna być przemyślana, zwięzła i oparta na jasnym uświadamianiu sobie obiektywnej, rzeczowej treści tego, do czego ma się odnosić, czyli wymieniać możliwie wszystkie cechy desygnatu, a więc jego powiązania ze środowiskiem oraz powinna również w jak największym stopniu wyzyskiwać te elementy

znaczeń wyrazów hasłowych, które są wyraźnie utrwalone w myśleniu społecznojęzykowym.

Im gruntowniej opracowane są poszczególne części składowe artykułu hasłowego, tym bardziej zwarta i przejrzysta jest jego budowa. Zastosowanie określonego układu hasła słownikowego, odpowiedniego kwalifikatora, danego sposobu określania znaczenia wyrazu hasłowego, takiej czy innej definicji słownikowej zależy w dużej mierze od charakteru materiału leksykalnego analizowanego i zawartego w słowniku gwarowym.

OPIS TERENU BADAŃ

1. Położenie

Wieś Draganowa pod względem geograficznym położona jest południowo – wschodniej części Polski [ryc.1, 107], w Beskidzie Niskim i Pogórzu Jasielskim [ryc.2, 108], zaś pod względem administracyjnym wchodzi w skład parafii Kobylany, gminy Chorkówka, powiatu krośnieńskiego i województwa podkarpackiego [ryc.3, 109].

Draganowa zajmuje obszar 4,63 km² [Frej 2001, 3]. Od północy graniczy z Sulistrową, od południa z Górami Iwelskimi i Głojskami, od wschodu z Kobylanami i Pałacówką, a od zachodu z Makowiskami i Łysą Górą [ryc.4, 110].

Głównym ciekim wodnym wsi jest rzeka Iwelka [iiv'ieuka] [fot.1, 124], która bierze swój początek w Chyrowej u podnóża góry Kiczery. Do tej rzeki wpada potok Omywaczka [uŋmyvačka] [fot.2, 125]. Draganowę tworzą następujące części: Dół [dŋu], Góra [guŋra], Górka [guŋrka], Kolonia [kuolŋŋa], Łan [uŋn], Obszary [uopšory], Potok [puotok], Skała [skaua], Stawiska [stav'iska], Szcherbówka [ščyrbŋfka], Zapłocie [zopuoćy]. Najwyższym wzniesieniem miejscowości jest Osiłkowa Góra [uŋšiukovo guŋra], która liczy 435,8 m n.p.m. [Frej 2001, 3].

2. Warunki klimatyczno - krajobrazowe

W Draganowej przeważa typ klimatu podgórskiego. Występują tutaj prawie przez cały rok silne wiatry, które powodują w porze letniej obfite opady deszczu i gwałtowne burze, a podczas zimy dość duże opady śniegu i silne mrozy. temperatura powietrza zamyka się w granicach od -25°C do $+28^{\circ}\text{C}$.

Krajobraz Draganowej jest typowy dla okolic Podkarpacia. Charakteryzują go łagodne wzniesienia, malownicze doliny, jary, kotliny i wąwozy z potokami. Urzekają w nim kwieciste łąki z kępami olch, długie zagony pól z rosnącymi na miedzach krzewami dzikiej róży, jałowca lub tarniny, z samotnymi gruszami, jabłoniami czy rosochatymi wierzbami. Znaczną część wsi pokrywają lasy, wśród których występują drzewostany liściaste (brzoza, buk, dąb, grab, jawor, jesion, klon) [fot.5,128] i iglaste (jodła, modrzew, sosna, świerk) [fot.6,126].

W okolicznych lasach żyją takie zwierzęta, jak: dziki, jastrzębie, jelenie, kukułki, lisy, salamandry, sarny, sowy, zające oraz żmije, a w rzece i potokach- pstrągi i tlenie.

Te cechy klimatyczno-krajobrazowe czynią z Draganowej miejscowość atrakcyjną pod względem turystyczno-rekreacyjnym zarówno w okresie letnim, jak i zimowym.

3. Historia

Draganowa istniała już w 1366 roku [Frej 2001, 6]. Wtedy jej właścicielem był kanclerz krakowski **Janusz Suchy - Wilk Cztan**, który przekazał ją wkrótce swym bratankom – **Jakuszowi, Mikołajowi**

i **Piotrowi**. Ci w 1377 roku podzielili się otrzymanymi dobrami i wieś otrzymał Jakusz Cztan [Frej 2001, 7].

W roku 1485 Draganowa była w posiadaniu aż trzech właścicieli, a mianowicie **Hieronima, Jakuba i Jana Kobyleńskich** [Frej 2001, 7]. W dwa lata później doszło między nimi do podziału dóbr ziemskich i wieś została przyznana **Hieronimowi**, który w 1496 roku, nie mając męskiego potomka, był zmuszony przekazać ją **Jakubowi i Janowi** [Frej 2001, 7].

W 1581 roku Draganową zarządzał **Stanisław Bolikowski**, a w latach 1881-1898 wieś należała do **Czesława Kobuzowskiego** [Frej 2001, 8].

4. Nazwa

Nazwa miejscowa Draganowa wywodzi się od nazwy osobowej Dragan (Dragomir, Dragosław) [Rymut 1978, 32]. Należy ją zatem zaliczyć do grupy nazw dzierżawczych zakończonych na:-ov, -ova,-ovo i oznaczających miejscowości będące kiedyś własnością człowieka, od którego imienia utworzono nazwę [Taszycki 1946, 42].

Draganowa ‘wieś Dragana’

Na przełomie wieków i lat nazwa wsi była wielokrotnie przekształcana. I tak w 1366 roku brzmiała jako Draganowo, w 1377 roku – jako Droganowa, w 1414 roku – jako Droganow, a w 1419 roku - jako Draganowa [Frej 2001,4]. Ta ostatnia wersja nazwy istnieje aż po dziś dzień.

5. Zabytki

Do zabytków Draganowej, ściśle związanych z historią i świadomością mieszkańców wsi, zaliczyć trzeba trzy kapliczki, które są nie tylko zabytkami sakralnymi, ale także miejscami i czci tutejszej ludności.

Najstarsza kapliczka pochodzi z końca XVIII wieku [Frej 2001,8]. Reprezentuje typ kapliczki domkowej z dwuspadowym dachem pokrytym blachą [fot.4,114]. Wykonana jest z kamienia. Z przodu, w jej górnej części, znajdują się trzy małe wnęki, w których kolejno umieszczone są następujące figurki: Najświętsze Serce Pana Jezusa (wnęka lewa), Najświętsze Serce matki Bożej (wnęka prawa), klęczący aniołek (wnęka środkowa) [fot.3, 113]. Wnętrze kapliczki dzieli się na: przedsionek, dużą wnękę i mały ołtarz, gdzie stoi figura Matki Bożej Cudownej, nad którą wiszą dwie wstęgi – biała i czerwona symbolizujące barwy narodowe [fot.2, 112]. Kapliczka ta położona jest przy drodze głównej, na granicy dwóch sąsiadujących ze sobą wsi – Draganowej i Sulistrowej [fot.1,111]. Stanowi najstarszy i największy tego rodzaju obiekt w parafii Kobylany. Wiejska legenda głosi, że wybudował ją największy pijak w Draganowej, Szymon Ukleja, wkrótce po tym, jak to pewnego wieczora, podczas ostrej zimy, wracał pijany z karczmy do domu, aż tu nagle przewrócił się na śnieg i natychmiast zasnął. Przyśniło mu się, że przyszła do niego Matka Boża, która przykryła go swym płaszczem i tym samym ocaliła mu życie, bo w przeciwnym razie na pewno zmarzłby. Po niedługim czasie, chcąc się odwdziżyć Matce Bożej, Szymon postawił kapliczkę, przestał w ogóle pić i stał się żarliwym katolikiem.

Kolejna kapliczka pochodzi z 1830 roku [Frej 2001, 33]. Jest to kapliczka nadrzewna znajdująca się na dębie, który rośnie przy drodze głównej [fot.5,115].

W 1981 roku drzewo to, na mocy decyzji Urzędu Wojewódzkiego w Krośnie, zostało uznane za pomnik przyrody [Frej 2001, 80], [fot.4,127]. Ma ono prawdopodobnie 160 lat, jego obwód wynosi 320 cm, a wysokość ponad 22 m [fot.3, 126].

Kapliczka zrobiona jest z drewna i posiada daszek dwuspadowy [fot.6,116]. Wewnątrz niej wisi krzyż podwójny, który wygląda w ten sposób, że w krzyżu większym wyrzeźbiony jest krzyż mniejszy (krzyż w krzyżu). Została ufundowana i wybudowana przez rodzinę Mielechów, w podziękowaniu za otrzymane łaski od Pana Jezusa.

Najmłodsza kapliczka pochodzi z 1912 roku [Frej 2001, 1]. Jest to kapliczka słupowa, która wznosi się na podmurówce, posiada dwuspadowy drewniany dach i wykonana jest z kamienia [fot.10,120]. Z przodu są dwie wnęki – większa i mniejsza [fot.8,118]. W większej stoi figurka Matki Bożej Królowej, a w mniejszej – figurka Matki Bożej Saletyńskiej z Dębowca. Kapliczka ta znajduje się przy drodze wiodącej na pola o nazwie Łazy [uazy] [fot.7,117]. Za nią rozciąga się głęboki wąwóz, do którego dawniej bardzo często staczały się przejeżdżające tamtędy wozy pełne snopków lub siana wraz z furmanami i koniami [fot.9,119]. W celu wykluczenia dalszych tego rodzaju wypadków, wybudowano w tym właśnie miejscu kapliczkę ku czci Matki Bożej. Postawił ją Wojciech Chodak, zaś jej fundatorami były dwie rodziny – Czajkowscy i Jastrzębscy.

Do tej pory w Draganowej nie zachowały się żadne zabytki świeckie, ponieważ dwie ostatnie kurne chaty zostały spalone 12 lat temu.

6. Warunki społeczno – ekonomiczno - kulturalne

Od dawien dawna Draganowę zamieszkiwała ludność średnio zamożna, która podejmowała wciąż jakieś inwestycje mające na celu usprawnić wiejskie życie pod względem społecznym, ekonomicznym i kulturalnym.

Pod koniec XIX i na początku XX wieku Draganowa była rozdrobniona zarówno w rolnictwie, jak i w budownictwie. Ziemię uprawiano starymi metodami i przy użyciu prymitywnych narzędzi, czyli: drewnianych bron czy pługów, cepów, kos i sierpów. Użyźniano ją jedynie nawozem naturalnym i zaorywano w wąskie czteroskibowe zagony. To wszystko powodowało, że plony były małe i dlatego większość rodzin, dla których rolnictwo stanowiło jedyne źródło utrzymania, musiała, ze względu na złe warunki materialne, szukać dodatkowej pracy poza własnymi gospodarstwami, np.: na dworze pana Suliemierskiego w Kobylanach przy sianokosach, wykopkach lub żniwach. Budowano domy drewniane i kryto je słomą. Pod jednym dachem było kilka pomieszczeń, a więc: izba, stajnia i stodoła. Izba nie miała podłogi, ale była wylepiona błotem (tzw. polepa) i pełniła jednocześnie funkcję kuchni, pokoju dziennego i sypialni. W jej wnętrzu znajdowały się: kuchnia połączona z piecem piekarskim, nad którym była nalepa służąca do spania, kufer, ława, łóżko, psycha, stół i żerdka na ubrania. W pobliżu wiejskiej chaty znajdowała się piwnica mająca postać głębokiego dołu wykopanego w ziemi, wzmocnionego palami lub deskami i przykrytego darniami. Nie mogło zabraknąć koło domu również studni z żurawiem. Na terenie wsi działała sezonowa prowadzona przez Franciszka Solińskiego, w której nauka odbywała się tylko jesienią i zimą, ponieważ na wiosnę i w lecie młodzież

pomagała rodzicom w gospodarstwie. Draganowa w tym okresie liczyła 611 mieszkańców i zajmowała obszar 463 km [Frej 2001, 8].

Po pierwszej wojnie światowej w Draganowej rozwinął się przemysł naftowy i szkolnictwo. W 1935 roku, w pobliskim lesie firma Polmin wybudowała pierwszą kopalnię ropy naftowej, w której kierownictwo objął Aleksander Czekański [Frej 2001, 32]. Stało się to możliwe, ponieważ wieś leży na utworach fliszowych zawierających cenne surowce naturalne takie, jak: gaz ziemny i ropa naftowa. Przy ich wydobywaniu znalazło zatrudnienie wielu mieszkańców Draganowej. Także w 1935 roku powstała na terenie wsi pierwsza drewniana 7 klasowa szkoła podstawowa, której dyrektorem został Stanisław Koryl [Frej 2001, 33]. W latach 1918 – 1939 obszar Draganowej wynosił 480 km i był zamieszkiwany przez 737 mieszkańców [Frej 2001, 34].

Druga wojna światowa zaskoczyła ludność Draganowej 8 września 1939 roku [Frej 2001, 49]. Na terenie wsi od razu zaczął działać ruch oporu pod postacią różnych organizacji, które walczyły z okupantem, np.: Bataliony Chłopskie utworzone w 1942 roku i dowodzone przez Stanisława Solińskiego oraz Ludwikę Adamusik, oddziały partyzanckie pod dowództwem Władysława Barana [Frej 2001, 51]. Szkoła została zamieniona na szpital dla chorych i rannych. Wielu mieszkańców Draganowej wywieziono na przymusową pracę do Niemiec lub do obozów koncentracyjnych. Druga wojna światowa zniszczyła wieś prawie w 80%. Wyzwolenie nastąpiło 10 września 1944 roku i tuż po nim rozpoczęła się szybka odbudowa Draganowej.

Po drugiej wojnie światowej w Draganowej na nowo rozwinęły się: kultura, przemysł, rolnictwo i szkolnictwo. W 1947 roku uruchomiono starą kopalnię ropy naftowej i wybudowano następną [Frej 2001, 55]. Społeczność wsi nadal zajmowała się uprawą roli,

stosując już nawozy sztuczne i korzystając ze sprzętu zmechanizowanego. Te nowe metody sprawiły, że plony były większe. Unowocześniono również budownictwo, ponieważ obok domów drewnianych zaczęły się pojawiać liczne domy murowane. W 1954 roku została przeprowadzona elektryfikacja wsi, a w 1973 jej gazyfikacja [Frej 2001, 58]. Na terenie Draganowej tworzyły się różnego rodzaju stowarzyszenia [Frej 2001, 59 – 62], a więc: Ochotnicza Straż Pożarna {1952}, której komendantem został Władysław Dziugan; Koło Gospodyń Wiejskich {1961} pod przewodnictwem Janiny Dziugan; Kółko Rolnicze {1963}, którym kierował Bronisław Chodak; Związek Młodzieży Wiejskiej {1964}, którego prezesami byli Emilia Skrzęta i Zdzisław Dziadosz; Ludowy Zespół Sportowy {1974}, którego przewodniczącym został Stanisław Frej. W ślad za powoływaniem do życia różnych organizacji wiejskich zaczęła się i budowa obiektów niezbędnych dla wsi [Frej 2001, 61 – 81] takich , jak: 8 klasowa Szkoła Podstawowa {1961} [fot.1,121], której dyrektorem został Tadeusz Szarek; Dom Ludowy {1983} [fot.2,122], w którym znajdują się: biblioteka, gabinet lekarski, świetlica i urząd pocztowy; Kościół pod wezwaniem Matki Bożej Różańcowej {1985} [fot.3,123]. Obecnie Draganowa liczy 596 mieszkańców i już nie przypomina wsi sprzed lat. Teraz to miejscowość nowoczesna, której społeczność jest zróżnicowana pod względem: płci, wieku, pochodzenia społecznego, wykształcenia i wykonywanego zawodu [tab.1,130].

Ciągłe przemiany społeczne, ekonomiczne i kulturalne prowadzą do przekształcenia nie tylko stylu życia mieszkańców Draganowej, np.: posiadanie zmechanizowanego sprzętu gospodarstwa domowego lub sprzętu radiofonicznego, ale także ich stanu świadomości, np.: czytanie książek czy prasy, oglądanie telewizji

oraz ich sposobu myślenia i pojmowania świata. Mimo tego starają się oni zachowywać ludową tradycję, do której należą: obrzędy, przysłowia, sny, wiara w przesady, zwyczaje oraz wciąż aktualna w ich codziennej mowie gwara określana jako „... *główny składnik wiejskiego typu kultury...*” [Kurek 1995, 63].

CHARAKTERYSTYKA PŁASZCZYZNY FONOLOGICZNEJ, FONETYCZNEJ I FLEKSYJNEJ BADANEJ GWARY

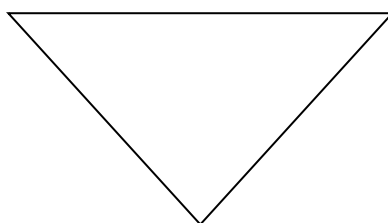
1. Wstęp

Mieszkańcy Draganowej coraz częściej uczestniczą w sytuacjach, w których używa się polszczyzny ogólnej, np.: kontakt ze środkami masowego przekazu lub kultura miejską, nauka bądź praca w miejskich ośrodkach. Jednak na co dzień czy to w gronie rodzinnym, czy to w rozmowach z sąsiadami posługują się gwara, która w Draganowej utrzymuje się stosunkowo dobrze, co zapewne wiąże się z tym, że wieś jest znacznie oddalona od miasta.

Gwara Draganowej posiada liczne i charakterystyczne cechy na płaszczyźnie fonologicznej, fonetycznej i fleksyjnej.

2. System fonologiczny

W systemie fonologicznym gwary Draganowej występuje 7 samogłoskowych fonemów ustnych.

Wszystkie one tworzą następujące pary opozycyjne:

a) opozycję lokalizacji:

|i| : |u| - |mixa| : |muxa|

|y| : |ů| - |ryk| : |růk| = literackie 'ruk'

|e| : |o| - |bek| : |bok|

b) opozycję stopnia otwarcia:

|i| : |y| - |liść| : |lyść| = literackie 'iść'

|i| : |e| - |śikać| : |śekać|

|i| : |a| - |lis| : |las|

|y| : |e| - |byk| : |bek|

|y| : |a| - |lyk| = literackie 'lek' : |lak|

|e| : |a| - |cep| : |cap|

|u| : |ů| - |buk| : |Bůk| = literackie 'Buk'

|u| : |o| - |kura| : |kora|

|u| : |a| - |dux| : |dax|

|ů| : |o| - |důu| : |dou| = literackie 'dau'

|ů| : |a| - |můk| = literackie 'mugł': |mak|

|o| : |a| - |kosa| : |kasa|.

W stosunku do języka literackiego [Encyklopedia 1978, 342 – 345] system fonologiczny gwary Draganowej jest bogatszy o fonem |ů|, któremu w polszczyźnie ogólnej odpowiada |u|, np.: gůra = gura.

3. System fonetyczny

System fonetyczny gwary Draganowej różni się dość znacznie od języka ogólnopolskiego w zakresie wokalizmu oraz konsonantyzmu i posiada następujące cechy:

a) brak mazurzenia,

- b) obecność międzywyrazowej fonetyki udźwięczniającej, np.: voz uopxoži, mŭciž mašynŭm,
- c) obecność samogłosek pochylonych:
- **a** pochylone realizowane jest przez **o**, np.: stof, staro,
 - w miejscu **e** pochylonego występuje **y**, np.: syr, xlyp,
 - **o** pochylone wymawiane jest jako odrębny dźwięk **ŭ**, np.: sŭl, bŭl,
- d) neutralizację opozycji fonologicznej samogłosek **o:ŭ:u** oraz **e:y** w pozycji przed spółgłoskami nosowymi, np.:kŭm'in, kunor, rynka,
- e) redukcję samogłosek nieakcentowanych **e > y,i** oraz **o > ŭ,u**, np.: kŭmoda, subota, luzy,
- f) realizację samogłoski **e** w miejscu literackiego **a** przed tautosylabicznym i w rozkaźnikach (2. osoba liczby pojedynczej oraz 1.i 2. osoba liczby mnogiej trybu rozkazującego), np.: godei, čyteimy, fstaveiły,
- g) cofnięcie artykulacji samogłoski **i** do **ŭ** (1.,2.,3. osoba liczby pojedynczej czasu przeszłego rodzaju męskiego oraz trybu przypuszczającego czasowników w pozycji przed u), np.: xožŭu, p'iŭubyś,
- h) podwojenie spółgłosek **s > ss** oraz **ś > śś**, np.: do lassa, v'išši,
- i) dysymilację grup spółgłoskowych w niektórych leksemach, np.:
- **kk > tk**, np.: letk'i,
 - **kt > xt**, np.: doxtŭr,
 - **xž > kž**, np.: kšest,
 - **čt > št**, np.: štyry,
 - **snk > stk**, np.: dei čostku,
 - **xv > kv**, np.: zukfauy,
- j) brak przegłosu polskiego **e > o**, np.: b'iere m'ietue,
- k) mieszanie przyimków **bez**, **pšez**, np.: bez las, pšes čopk'i,

- l) zastąpienie spółgłoski **z** przez spółgłoskę **z** w niektórych leksemach, np.: zbonek,
- ł) występowanie przyimków **v**, **z** w postaci rozszerzonej **ve**, **ze**, np.: ve voży, ze sok'iyim,
- m) rozszerzenie artykulacyjne samogłosek **i,y,u** przed spółgłoskami półotwartymi **r,l,ł,m,n,m',n'**, np.: f'iyraŋka, f'iyрма,
- n) występowanie **e** ruchomego w niektórych leksemach, np.: v'ioter,
- o) dodawanie elementów protetycznych:
 - labializacji w nagłosie i śródgłosie wyrazów, np.: uoknũo, kuot,
 - prejotacji, np.: iagńiška,
 - przydechu, np.: xameryka,
- p) realizację wygłosowej samogłoski **ę** jako **e**, np.: iade dũ m'iaſta,
- r) kontynuację wygłosowej samogłoski **ą** w postaci grupy **ũm**, np.: z moiũm babũm,
- s) wymowę samogłosek nosowych **ę** i **ą** w śródgłosie wyrazów przed spółgłoskami szczelinowymi jako **y** i **ũ**, np.: gyſi, vũxać,
- t) antycypację miękkości, np.: v leiſy.

4. System fleksyjny

W gwarze Draganowej trafiają się także pewne odmienności fleksyjne, do których zalicza się:

- a) neutralizację opozycji rodzajowej (męskoosobowy : niemęskoosobowy) polegającą na zaniku rodzaju niemęskoosobowego w liczbie mnogiej czasowników, np.: żeći uažil'i,
- b) występowanie w dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników rodzaju żeńskiego końcówki **-ũf**, np.: ŋy umyuam se nogũf,

c) obecność pluralis majestaticus (tzw. dwojenia) polegającego na używaniu form czasowników w liczbie mnogiej w odniesieniu do jednej osoby (kobiety lub mężczyzny) w podeszłym wieku, np.: żadek pšyšl'i, rūpćy bapkũ.

5. Wnioski

W miarę konsekwentna i bogata gwara pod względem fonologicznym, fonetycznym oraz fleksyjnym utrzymuje się jeszcze u najstarszych mieszkańców Draganowej, dla których stanowi główny środek komunikacji językowej. Natomiast pozostałe pokolenia, średnie i najmłodsze, mówią gwarą zawierającą już „... *spore naleciałości literackie...*” [Kurek 1988, 50].

Ten ścisły układ gwara – polszczyzna ogólna prowadzi do tego, że dzisiaj na wsi nie spotyka się zjawiska bilingwizmu, czyli „...*traktowania języka ogólnego jako obcego przy pełnym zachowaniu gwary jako narzędzia porozumiewania się wewnątrz określonej społeczności...*” [Kąś 1992, 97].

Gwara Draganowej obok pewnych odrębności fonologicznych, fonetycznych i fleksyjnych posiada również swoiste słownictwo, które odzwierciedla historię oraz kulturę wsi.

SŁOWNIK DYFERENCYJNY GWARY DRAGANOWEJ KOŁO DUKLI

1. Wstęp

Przedstawiony niżej materiał wyrazowy należy do słownictwa dyferencyjnego gwary Draganowej. Jest ułożony w słowniku w jedną szpalnę i opracowany według następujących zasad:

- a) hasłami słownikowymi są : pojedyncze wyrazy, wyrażenia, homonimy, powiedzenia, przysłowia i zwroty frazeologiczne występujące w podstawowej formie fleksyjnej,
- b) hasła ułożone są w porządku alfabetycznym,
- c) hasła w słowniku podawane są dwójako, a więc w pisowni literackiej i fonetycznym zapisie gwarowym,
- d) po transkrypcji fonetycznej hasła umieszczone są odpowiednie kwalifikatory:
 - kwalifikator oznaczający część mowy właściwą danemu wyrazowi,
 - kwalifikator rodzaju gramatycznego (w przypadku rzeczowników),
 - kwalifikator aspektu (w przypadku czasowników),
- e) po kwalifikatorach znajduje się definicja znaczenia hasła słownikowego ujęta w cudzysłowie,
- f) w wypadku haseł wieloznacznych kolejność poszczególnych znaczeń oznacza się cyframi arabskimi,
- g) hasła homonimiczne poprzedzone są cyframi rzymskimi i opracowane odrębnie,

h) hasła synonimiczne oddzielone są od siebie za pomocą odpowiedniego znaku.

2. Wykaz kwalifikatorów

Skróty

blmn. – brak liczby mnogiej

blp. – brak liczby pojedynczej

cz. – czasownik

dk. – dokonany

fot. - fotografia

licz. – liczebnik

m. - męski

mod. – modulant

mos. – męskoosobowy

n. – nijaki

nak. – nakaźnik

ndk. – niedokonany

niem. - niemiecki

nmos. – niemęskoosobowy

np. – na przykład

powiedz. – powiedzenie

przym. – przymimek

przym. – przymiotnik

przysł. – przysłówek

przysłow. – przysłowie

ros. - rosyjski

ryc. – rycina

rz. – rzeczownik
s. - strona
spój. – spójnik
t. - tom
tab. – tabela
troz. – tryb rozkazujący
ukr. - ukraiński
wprzyim. – wyrażenie przyimkowe
wykrz. – wykrzyknik
zaim. – zaimek
z. - zeszyt
zfr. – zwrot frazeologiczny
zł. - złożony
ż. – żeński

Znaki

|| - oddziela hasła synonimiczne
|...| - oddziela wymowę gwarową hasła od jego zapisu literackiego
‘...’ – cudzysłów

3.Podstawa materiałowa

A

adukat |adukot| *rz. m.* ‘adwokat’
ajeno |aiynũ| *mod.* ‘tylko’
ajno |ainũ| *mod.* ‘tak’
ajs, ajś |aiś, aiś| *wykrz.* ‘okrzyk na odpędzenie kur’

ancykrys || belzebub || harpagan || wrzód |iancykrys || belzebup ||
yarpagan || vžūt| *rz. m.* ‘zły człowiek’

ani dudu || ani słychu, ani dychu |ańi dudu || ańi suyxu, ańi dyxu|
powiedz. ‘o sytuacji, w której nic nie wiadomo; ani widu, ani słychu’

ani tak, ani tak || ani w tę, ani we wtę |ańi tak, ańi tak || ańi f te, ańi ve
fte| *powiedz.* ‘o sytuacji bez wyjścia; ani tak, ani siak’

B

baba || moja || stara || ślubna |baba || muoia || staro || ślubno| *rz. ż.*
‘żona’

babka od uroków | bapka uod uurokũf| *rz. żł.* ‘kobieta, która potrafi
odpędzać czary’

babinec |bab’ińyc| *rz. m.* ‘boczna kaplica w kościele’

bach |box| *rz. m.* ‘coś splątanego, skłębionego; kłęb’

baciar |baćar| *rz. m.* ‘o młodzieńcu, który lubi się włóczyć wieczorami
po wsi’

baciarka |baćarka| *rz. ż.* ‘wieczorne włóczenie się po wsi’

baciarować |baćarować| *cz. ndk. ~ zabaćarować* |zabaćarować| *dk.*
‘włóczyć się wieczorami po wsi’

badziewie |bazew’iy| *rz. n., blp.* ‘stare, liche rzeczy; barachło’

baja |baia| *rz. ż.* ‘rozciągnięte ubranie’

baje |boiy| *rz. nmos.* ‘plotki’

balia |bal’io| *rz. ż.* ‘naczynie metalowe przeznaczone do kąpieli lub
prania’

bambuch || najduch |bambux || naidux| *rz. m.* ‘nieślubne dziecko’

bandury |bandury| *rz. nmos.* ‘ziemniaki’

baniak |bańok| *rz. m.* ‘duży garnek do gotowania’

baniaty |bańaty| *przym.* ‘kulisty, baniasty’

banować || drylać |banovać || drylać| *cz. ndk.* ~ **pobanować || podrylać** |pũbanovać || pũdrylać| *dk.* ‘głośno pukać’

baraniatka |barańatka| *rz. ż.* ‘czapka z futra baraniego; baranica’

baranica |barańica| *rz. ż.* ‘owca’

barchany || pompidury |barxany || pũmp'idury| *rz. nmos., blp.* ‘majtki damskie z nogawkami; reformy’

batog |batok| *rz. m.* ‘narzędzie do popędzania konia; bat, bicz’

bądożyć |bũndożyć| *cz. ndk.* ~ **zbądożyć** |zbũndożyć| *dk.* ‘rozwalać’

bąk || pyrotek |bũk || pyrotek| *rz. m.* ‘małe dziecko’

bebeszyć |bebešyć| *cz. ndk.* ~ **rozbebeszyć** |rũsbebešyć| *dk.* ‘rozpruwać’

bebłać |bebuać| *cz. ndk.* ~ **pobebłać** |pũbebuać| *dk.* ‘niewyraźnie mówić, bełkotać’

bebłok |bebuok| *rz. m.* ‘ten, który niewyraźnie mówi, bebła’

beczka |bečka| *rz. ż.* ‘naczynie wykonane z drewnianych klepek i służące do kiszenia kapusty’

bedlaki |bedlok'i| *rz. nmos.* ‘grzyby niejadalne’

bełętać || rozmącać |belyntać || rũzmũncać| *cz. ndk.* ~ **zabelentać || rozmącić** |zabelyntać || rũzmũńcić| *dk.* ‘mieszać’

bełętać się || gibać się || kolibać się |belyntać sy || g'ibać sy || kũl'ibać sy| *cz. ndk.* ~ **bełętnąć się || gibnąć się || kolibnąć się** |belyntnũć sy || g'ibnũć sy || kũl'ibnũć sy| *dk.* ‘chwiać się, kiwać się’

berbelucha |berbeluxa| *rz. ż., blmn.* ‘kiepska, licha rzecz; tandeta’

berkać |byrkać| *cz. ndk.* ~ **poberkać** |pũbyrkać| *dk.* ‘uderzać czymś metalowym w garnek’

bębak |bymbok| *rz. m.* ‘brzuch’

białkuch |b'iaukux| *rz. m.* ‘podbiał’

bieda |b'iyda| *rz. ż.* ‘metalowy wózek dwukołowy używany w gospodarstwie’

biedny || **suchy** |b'iydny || suxy| *przym.* 'chudy, szczupły'

bić na dekiel |b'iż na dek'iy| *zfr.* 'zachowywać się w sposób niezrównoważony; głupieć'

bitka |b'itka| *rz. ż.* 'bójka, bijatyka'

bitnik |b'itnik| *rz. m.* 'ten, który wszczyna bitki'

blaszak |blašok| *rz. m.* 'garnek blaszany'

blenczeć |blyŋčeć| *cz. ndk. ~ poblenczeć* |pŭblyŋčeć| *dk.* 'słabo świecić'

blindać |bl'indać| *cz. ndk. ~ blindnać* |bl'indnŭć| *dk.* 'mocno świecić'

bocianówka |boćanŭfka| *rz. ż.* 'porodówka'

bociogi || **flaki** |boćog'i || flak'i| *rz. nmos.* 'wnętrzości'

bociogi się dźwigają || **flaki się przewracają** |boćog'i sy źv'igaiŭm || flak'i sy pševrocaiŭm| *zfr.* 'o sytuacji pełnej napięcia i zdenerwowania'

boisko |bŭiiskŭ| *rz. n.* 'miejsce w stodole przeznaczone do młócenia zboża'

bojączka |bŭiŭŋčka| *rz. ż.* 'ta, która się boi'

bolak |buolok| *rz. m.* 'czyrak, ropień'

bombony |bŭmbŭny| *rz. nmos.* 'cukierki'

borg |buork| *rz. m.* 'kredyt'

borgować |buorgovać| *cz. ndk. ~ zborgować* |zbuorgovać| *dk.* 'brać na kredyt'

boruczeć |buoruczeć| *cz. ndk. ~ poboruczeć* |pŭbuoručeć| *dk.* 'burczeć'

bradrura |bratrura| *rz. ż.* 'część pieca piekarskiego służąca do przechowywania pokarmów'

brechać || **działkać** |brexać || żaukać| *cz. ndk. ~ brechnąć* || **działknąć** |brexnŭć || żauknŭć| *dk.* 'o psie: wydawać głos, szczekać'

breweryja || **granda** |breveryio || grando| *rz. ż.* 'awantura, draka'

bronować |brũnovać| *cz. ndk. ~ zbronować* |zbrũnovać| *dk.*
'przysypywać ziemią zasiane pole za pomocą bron'

brony |brũny| *rz. nmos., blp.* 'narzędzie rolnicze służące do
spulchniania i wyrównywania zoranej ziemi'

bróg |brũk| *rz. m.* 'drewniana szopa, w której przechowuje się siano lub
słomę'

buc || **ciul** |buc || ćul| *rz. m.* 'o mężczyźnie nierozgarniętym,
niezaradnym'

bula |bulo| *rz. ż.* 'odcisk'

buraczanka |buročaŋka| *rz. ż.* 'liście buraczane'

burkocz || **burkol** |burkoč || burkol| *rz. m.* 'duży kamień'

byczek |byček| *rz. m.* 'samiec krowy'

byczuś |byčuś| *rz. m.* 'cielę płci męskiej'

być na wykończeniu || **być na umarcu** |byż na vykũńčyńu || byż na
umarču| *zfr.* 'być w stanie krytycznym'

być ubranym po kościółkowemu |byż uubranym pũ kũścuukũvymu|
zfr. 'być ubranym elegancko'

byk |byk| *rz. m.* 'stary kawaler'

bykowe |bykove| *rz. n., blmn.* 'kara pieniężna, jaką stary kawaler płaci
w gminnej kasie za to, że się nie żeni'

bździna |bźżino| *rz. ż.* 'smród, fetor'

C

cap |cap| *rz. m.* 'samiec kozy'

ceber |ceber| *rz. m.* 'drewniane naczynie na wodę'

cebrzyk |cebżyk| *rz. m.* 'mały ceber'

cebuchy |cebuxy| *rz. nmos., blp.* 'liście cebuli'

cepy |cepy| *rz. nmos., blp.* 'narzędzie do ręcznego młócenia zboża'

cerkularka |cyrkularka| *rz. ż.* ‘urządzenie służące do przecinania drewna’

chabanina |xabańina| *rz. ż.* ‘wędlina’

chałpa || chyża || kucza |xoupa || xyża || kuča| *rz. ż.* ‘dom’

chałpiany |xoup’iany| *przym.* ‘domowy’

charatać |xaratać| *cz. ndk.* ~ **pocharatać** |pûxaratać| *dk.* ‘niszczyć, burzyć’

charczeć |xarčeć| *cz. ndk.* ~ **pocharczeć** |pûxarčeć| *dk.* ‘chrapać’

charkać |xorkać| *cz. ndk.* ~ **charknąć** |xarknuńć| *dk.* ‘pluć zebraną w ustach flegmą’

chemrać się |xymrać śy| *cz. ndk.* ~ **pochemrać się** |pûxymrać śy| *dk.* ‘drapać się’

chlewek |xlyvek| *rz. m.* ‘pomieszczenie dla świń’

chłop || mój || stary || ślubny |xop || mûi || stary || ślubny| *rz. m.* ‘mąż’

chłódki || ostygnięty |xûtk’i || uostygńynty| *przym.* ‘chłodny, ostygły’

chmurać się |xmurać śy| *cz. ndk.* ~ **pochmurać się** |pûxmurać śy| *dk.* ‘chmurzyć się’

chodzić jak smród po gaciach || plątać się jak smród po gaciach |xuożiż iak smrût po gaćax || plûntać śy iak smrût po gaćax| *zfr.* ‘chodzić bez celu tam i z powrotem’

chodzić na chałpy |xuożiż na xoupy| *zfr.* ‘chodzić do sąsiadów na pogawędkę’

cholewiaki |xûlyv’iok’i| *rz. nmos.* ‘buty z chlewami’

chomać |xûmuntû| *rz. n.* ‘część końskiej uprzęży’

chudoba |xudoba| *rz. ż., blmn.* ‘inwentarz zwierząt gospodarskich’

chwalba |xfolba| *rz. ż.* ‘rzeczownik od CHWALIĆ SIĘ’

chytać |xytać| *cz. ndk.* ~ **chycić** |xyćić| *dk.* ‘łapać, chwytąć’

chytrak |xytrok| *rz. m.* ‘ten, który jest chytry’

chytry |xytry| *przym.* ‘skąpy’

ciachytko |ćaxytkũ| *rz. n.* ‘czapka’

ciągorny |ćuŋgorny| *przym.* ‘ciągliwy, plastyczny’

cielisia |ćyl’iśa| *rz. ż.* ‘cielę płci żeńskiej’

ciemny jak dwunasta w nocy |ćymny iag dvũnosto v nuocy| *zfr.* ‘o człowieku zacofanym’

cichobiegi |ćixob’ieg’i| *rz. zł.* ‘buty na gumowych podeszwach’

ciorać || harcować |ćorać || ɣarcovać| *cz. ndk. ~ pociorać || poharcować* |pũćorać || pũɣarcovać| *dk.* ‘ciężko pracować’

ciorać się || kalić się || lochać się || mazgać się || murcać się || paplać się || pochanić się |ćorać sy || kał’ić sy || loxać sy || mazgać sy || murcać sy || paplać sy || pũxańić sy| *cz. ndk. ~ ściorać się || okalić się || olochać się || omazgać się || zmurcać się || spaplać się || spochanić się* |śćorać sy|| uũkał’ić sy || uũloxać sy || uũmazgać sy || zmurcać sy || spaplać sy || spũxańić sy| *dk.* ‘brudzić się, plamić się’

ciosać |ćesać| *cz. ndk. ~ obciosać* |uopćesać| *dk.* ‘korować i strugać drewno za pomocą siekiery’

cipak |ćipok| *rz. m.* ‘głupiec, prostak’

ciuczek |ćuček| *rz. m.* ‘mały kawałek’

ciuczyć |ćučyć| *cz. ndk. ~ pociuczyć* |pũćučyć| *dk.* ‘dzielić na kawałki’

ciućmak |ćućmok| *rz. m.* ‘ciućma, ślamazara’

ciuk |ćuk| *rz. m.* ‘kawałek’

ciukać |ćukać| *cz. ndk.~ wyciukać* |vyćukać| *dk.* ‘wymawiać coś, żałować czegoś’

ciupać |ćupać| *cz. ndk. ~ ciupnać* |ćupnũńć| *dk.* ‘rozłupywać duży kawałek drewna na mniejsze za pomocą siekiery’

ciżba |ćižba| *rz. ż.* ‘dużo ludzi’

co bądź |co bũńć| *zaim.* ‘cokolwiek’

cosik |ćuśik| *zaim.* ‘coś’

cosik się widzieć |ćuśik sy v’iżyć| *zfr.* ‘wydawać się, zdawać się’

cudować || **modzić** || **wydziwiał** |cudować || możyć || wyživ'iać| cz. *ndk.* ~ **nacudować** || **namodzić** || **nawydziwiał** |nacudować || namozić || navyživ'iać| *dk.* 'robić coś w sposób niezwykły, oryginalny'
cupnąć |cupnúť| cz. *dk.* ~ **cupać** |cupać| *ndk.* 1. 'kucnąć', 2. 'ukraść'
cyckać |cyckać| cz. *ndk.* ~ **pocyckać** |půcyckać| *dk.* 'ssać'
cycnik |cycník| *rz. m.* 'biustonosz'
cyganić |cygaňić| cz. *ndk.* ~ **pocyganić** |půcygaňić| *dk.* 'kłamać, oszukiwać'
cygary |cygary| *rz. nmos.* 'papierosy'
czernica |černíca| *rz. ż.* 'czarna jagoda'
czerveń |červ'.iň| *rz. mnż.* 'kier w kartach'

Ć

ćmota |ćmota| *rz. ż.* 1. 'ciemność, zmrok', 2. 'ciemnota, zacołanie'
ćwik |ćf'ik| *rz. m.* 'człowiek nieokrzesany; ćwok'
ćwiki |ćf'ik'i| *rz. nmos.* 'buraki ćwikłowe'
ćwienkiel |ćf'iynk'iyl| *rz. m.* 'nierówny kawałek'

D

darcie |darćy| *rz. n., blmn.* 'popularność, powodzenie, wzięcie'
debrza |debža| *rz. ż.* 'urwisko'
dekiel |dek'iyl| *rz. m.* 'głowa'
denko |dyŋkũ| *rz. n.* 'pokrywka'
deszczka |deščka| *rz. ż.* 'zdrobienie od DESKA'
doczyniać |důčyňać| cz. *ndk.* ~ **doczynić** |důčyňić| *dk.* 'dokładać'
do cna ||**do izna** || **do jedno** || **do imentu** |dũ cna || dũ iizna || dũ ie.nũ || dũ iimyntu| *przyst.* 'całkowicie, zupełnie'

domawiać się || **kopić się** |dũmov'iać sy || kuop'ić sy| *cz. ndk.* ~
podomawiać się || **pokopić się** |pũdũmov'iać sy || pũkuop'ić sy| *dk.*
'kłócić się'

drabiniak |drab'ínok| *rz. m.* 'wóz drabiniasty'

drabiny |drab'iny| *rz. nmos., blp.* **1.** 'konstrukcja przymocowana
w stajni do ściany, za którą zakłada się siano dla bydła', **2.** 'metalowe
lub drewniane szczeble drabiniaka'

drapacz |drapač| *rz. m.* 'zdartą miotła'

draąg |drũnk| *rz. m.* 'mężczyzna wysokiego wzrostu'

drewutnia |drevutńo| *rz. ż.* 'budynek w gospodarstwie wiejskim,
w którym się rąbie i przechowuje drewno; drwalnia'

druga broda |drugo broda| *rz. zł.* 'podbródek'

druszka |druška| *rz.ż.* 'młoda i niezamężna kobieta należąca do
ślubnego orszaku panny młodej'

družba |družba| *rz. m.* 'mężczyzna towarzyszący panu młodemu
w czasie ceremonii ślubnej'

drzeć się |dżyć sy| *cz. ndk.* ~ **wydrzeć się** |vydżyć sy| *dk.*

1. 'krzyczeć, wrzeszczeć', **2.** 'szarpać, tarmosić', **3.** 'drapać się'

drzewiany |džev'iany| *przym.* 'drewniany'

dubeltowy |dubeltovy| *przym.* 'podwójny'

dudy |dudy| *rz. nmos., blp.* 'klatka piersiowa, tors'

dumać |dumać| *cz. ndk.* ~ **podumać** |pũdumać| *dk.* 'myśleć'

durnowaty |durnũvaty| *przym.* 'durny'

dusza |dušo| *rz. ż.* 'rozgrzana sztabka żelaza wkładana do żelazka'

duś, duś |duś, duś| *wykrz.* 'okrzyk przywołujący gołębie'

dychać |dyxać| *cz. ndk.* ~ **podychać** |pũdyxać| *dk.* **1.** 'oddychać',
2. 'żyć'

dyle |dyly| *rz. nmos.* 'grube deski'

dymienica |dym'iyńica| *rz. ż.* 'rodzaj choroby'

dynarek |dynarek| *rz. m.* ‘urządzenie gazowe, na którym stawia się baniak’

dziadować |žadovać| *cz. ndk.* ~ **podziadować** |půžadovać| *dk.*

1. ‘biedować’, 2. ‘żebrać’

dziady |žady| *rz. nmos.* ‘żebry’

dziagać |žagać| *cz. ndk.* ~ **dziagnąć** |žagnůńć| *dk.* ‘kopać kamienie’

dziagan |žagan| *rz. m.* ‘kilof’

dzieszka |žyška| *rz. ż.* ‘duże, okrągłe naczynie z drewna, w którym rozczynia się ciasto na chleb’

dziewczyć |žyfčyć| *cz. ndk.* ~ **podziewczyć** |půžyfčyć| *dk.* ‘o młodej dziewczynie: być jeszcze panną’

dziwować się |živovać sy| *cz. ndk.* ~ **nadziwować się** |naživovać sy| *dk.* ‘dziwić się’

dzik |žik| *rz. m.* ‘drzewo owocowe, które nie było szczepione’

dzika świnia |žiko šf’iña| *rz. zł.* ‘dzik’

dziug |žuk| *rz. m.* ‘owad owinięty w kokon i znajdujący się na trawie, który zostaje często zjedzony przez krowy i powoduje u nich wzdęcia’

dzwonka |zvůňka| *rz. ż.* ‘karo w kartach’

dźwierki |žv’iyrk’i| *rz. nmos., blp.* ‘małe drzwi’

dźwierze |žv’iyže| *rz. nmos., blp.* ‘drzwi’

E

esiak |ešok| *rz. m.* ‘mały traktor własnej konstrukcji’

esko |esků| *rz. n.* ‘metalowy uchwyt kształtem zbliżony do litery S’

F

facyjat |facyiot| *rz. m.* ‘zamknięcie stropu dachu’

farfocle || **szwałtki** |farfocly || šfoutk’i| *rz. nmos.* ‘strzępy’

fertać |fyrtać| *cz. ndk.* ~ **pofertać** |pŭfyrtać| *dk.* ‘dmuchać, wentylować’

fertak |fyrtok| *rz. m.* ‘wentylator’

fest |fest| *przysł.* ‘bardzo, mocno’

fiksować || **sakramentować** |f'iksować || sakramyntować| *cz. ndk.* ~ **pofiksować** || **posakramentować** |pŭf'iksować || pŭsakramyntować| *dk.* ‘przeklinać’

fiksy || **sakramenty** |f'iksy || sakramynty| *rz. nmos., blp.* ‘przekleństwa, wulgaryzmy’

filcaki |f'ilcok'i| *rz. nmos.* ‘buty z filcowymi cholewami’

filować |f'ilować| *cz. ndk.* ~ **pofilować** |pŭf'ilować| *dk.* ‘doglądać, pilnować’

fiśnięty || **szarpnięty** |f'iśnynty || šarpnynty| *przym.* ‘głupi’

fiurać |f'iurać| *cz. ndk.* ~ **fiurnać** |f'iurnŭńć| *dk.* ‘fruwać’

flaki się kopią |flak'i sy kuop'iŭm| **zfr.** ‘burczeć w brzuchu’

flinty |fl'inty| *rz. nmos.* ‘wydzielina z nosa; smarki’

fosa |fuosa| *rz. ż.* ‘rów przy gościńcu’

frebra || **zimnica** |frebra || žimnica| *rz. ż.* ‘dreszcze połączone z gorączką’

fuczeć |fućeć| *cz. ndk.* ~ **pofuczeć** |pŭfućeć| *dk.* ‘dyszeć, sapać’

fura |fura| *rz. ż. 1.* ‘wóz czterokołowy służący do przewożenia siana lub snopków; furmanka’, **2.** ‘zawartość tego wozu’

furgać |furgać| *cz. ndk.* ~ **pofurgać** |pŭfurgać| *dk.* ‘furkotać, łopotać’

futer |futer| *rz. m., blmn.* ‘pełnowartościowa pasza dla zwierząt gospodarskich’

futrować |futrować| *cz. ndk.* ~ **nafutrować** |nafurtować| *dk.* ‘dobrze karmić’

G

gacie |gaćy| *rz. nmos., blp.* ‘kalesony’

gadać po pańsku |godać pũ paisku| *zfr.* ‘mówić ładnie, czyli w języku literackim’

garczek |gorček| *rz. m.* ‘garnek’

garczuś |gorčuś| *rz. m.* ‘mały garnek’

gawieź |gov’iyć| *rz. ż.* ‘inwentarz ludzi, najczęściej dzieci’

gdziesik |żeśik| *przysł.* ‘gdzieś’

gęba |gymba| *rz. ż. 1.* ‘jama ustna, wargi’, *2.* ‘twarz, policzki’

giczele |g’ičely| *rz. nmos.* ‘nogi’

glaca |glaca| *rz. ż.* ‘wyłysiała głowa’

glina |gl’ina| *rz. ż.* ‘gleba, ziemia’

gliniak |gl’ińok| *rz. mnż.* ‘garnek gliniany’

gliwieć |gl’iv’iyć| *cz. ndk. ~ gliwnąć* |gl’ivnũńć| *dk.* ‘jeść powoli’

głupoty |gupoty| *rz. nmos.* ‘brednie, głupstwa’

gmerać || majerzyć |gmyrać || maieżyć| *cz. ndk. ~ pogmerać ||*

pomajerzyć |pũgmyrać || pũmaieżyć| *dk.* ‘ruszać’

gmerać się |gmyrać śy| *cz. ndk. ~ gmernąć się* |gmyrnũńć| *dk.* ‘guzdrać się’

gmerak || szturmak |gmyrok || šturmok| *rz. m.* ‘ten, który się guzdrze’

gnaty |gnoty| *rz. nmos.* ‘kości’

gnojówka |gnũũfka| *rz. ż., blm.* ‘sfermentowany mocz zwierzęcy wykorzystywany jako nawóz naturalny; gnojowica’

gnój |gnũi| *rz. m., blm.* ‘stałe odchody zwierzęce wykorzystywane jako nawóz naturalny; obornik’

golidło |gũl’iduũ| *rz. n.* ‘zestaw przyrządów do golenia’

gołąbki |gũuũmpk’i| *rz. nmos.* ‘grzyby jadalne; surojadki’

gościna |gũścina| *rz. ż.* ‘przyjęcie, ucztą’

gościniec |gũścińyc| *rz. m.* **1.** ‘bita, szeroka droga przebiegająca przez środek wsi’, **2.** ‘podarunek, prezent’

góra |guůra| *rz. ż.* ‘strych’

grabać |grobać| *cz. ndk. ~ zgrabać* |zgrobać| *dk.* ‘zgarniać liście, siano lub słomę za pomocą grabi; grabić’

grabie |grab’iy| *rz. nmos., blp.* ‘narzędzie rolnicze służące do zgarniania siana lub słomy’

grabisko |grab’iskũ| *rz. n.* ‘to, na czym osadzone są grabie’

grale |graly| *rz. nmos., blp.* ‘narzędzie rolnicze mające kształt zaokrąglonych wideł i służące do nabierania ziemniaków’

graty |groty| *rz. nmos.* ‘naczynia i sztucce kuchenne’

gruzła |gruzua| *rz. ż.* ‘gruda ziemi, gruzeł’

gul, gul |gul, gul| *wykrz.* ‘okrzyk przywołujący indyki’

gumiaki |gum’iok’i| *rz. nmos.* ‘gumowe buty z cholewami; gumowce’

gumiany |gum’iany| *przym.* ‘gumowy’

gumoleon |gumoleuũ| *rz. m.* ‘wykładzina podłogowa zbudowana z dwóch warstw gumy; gumolit’

gwałtować |gvoutovać| *cz. ndk. ~ gwałtnąć* |gvoutnũńć| *dk.* ‘krzyczeć, wrzeszczeć’

gydkać || gydzić |gytkać || gyźać| *cz. ndk. ~ pogytkać || pogydzać* |pũgytkać || pũgyźać| *dk.* ‘łaskotać’

H

hadra |ʏadra| *rz. ż.* ‘łach, szmata’

haftować || rzygać |ʏaftovać || żygać| *cz. ndk. ~ nahaftować ||*

narzygać |naʏaftovać || nażygać| *dk.* ‘wymiotować’

hajcować |ʏaicovać| *cz. ndk. ~ zahajcować* |zaʏaicovać| *dk.* ‘o ogniu: palić się intensywnie; buzować’

hajda |ɣaida| *nak.* ‘dalej, naprzód’
hajtery |ɣaitery| *rz. nmos., blp.* ‘rajstopy, rajtuzy’
halba |ɣolba| *rz. ż.* ‘wysoka butelka lub szklanka’
hań |ɣań| *przysł.* ‘tam’
hasen |ɣasyn| *rz. m., blmn.* ‘korzyść, pożytek’
haw |ɣaf| *przysł.* ‘tutaj’
hejt |ɣeit| *nak.* ‘okrzyk nakazujący koniowi skręcić w prawo’
herdamicki |ɣerdam’ick’i| *przym.* ‘ogromny, wielki’
het |ɣet| *przysł.* ‘daleko, hen’
hopkać |ɣopkać| *cz. ndk. ~ pohopkać* |pũɣopkać| *dk.* ‘huścić’
hulać |ɣulać| *cz. ndk. ~ pohulać* |pũɣulać| *dk.* ‘tańczyć’

I

icek |iicek| *rz. m.* ‘sterczący kosmyk włosów’
inakszy || inszy |iinakšy || iinšy| *przym.* ‘inny’
iść do frasa |iisć dũ frasa| *zfr.* ‘uciekać, wynosić się’
iść fajki lepić |iisć faik’i lep’ić| *zfr.* ‘umrzeć’
iść jak woda || pędzić światem |iisć jag vuoda || pyńzić śf’iatym| *zfr.* ‘rzadko przebywać w swym domu, a tylko chodzić w gości’
iść w świat za oczy |iisć f śf’iat za uoćy| *zfr.* ‘iść gdziekolwiek, gdzie oczy poniosą’
izba |iizbo| *rz. ż.* ‘pokój’
izbina |iizb’ino| *rz. ż.* ‘mały pokój’

J

jabczak |iapčok| *rz. m.* ‘jabłecznik, szarlotka’
jabudy |iabudy| *rz. nmos.* ‘liście szczawiu’
jak bądź |iak bũńć| *zaim.* ‘jakkolwiek’

jakisik |iak'ísik| *przym.* 'jakiś'

jasiek |iaśyk| *rz. m.* 'doniczkowa roślina ozdobna; trzykrotka'

jaz |ios| *rz. m.* 'próg na rzece lub potoku spiętrzający wodę'

jechać na zachód |jexać na zaxût| *zfr.* 'jechać za granicę'

jedać |ydać| *cz. ndk. ~ pojechać* |pũiydać| *dk.* 'chrobotać, skrobać'

jednaki |ydnak'i| *przym.* 'jednakowy'

jęczmienisko |yńńm'ńńiskũ| *rz. n.* 'pole po ściętym jęczmieniu'

jótką |iũtką| *rz. ż. 1.* 'choinka', **2.** 'jodła'

K

kabat || **saczek** |kabot || saček| *rz. m.* 'marynarka, żakiet'

kacier || **zol** |kaćyr || zol| *rz. m.* 'brudas, niechluj'

kaczeniec |kaćyńyc| *rz. m.* 'niskie, szerokie naczynie kuchenne do pieczenia; brytfanna'

kamieniak |kamyńok| *rz. m.* 'garnek kamionkowy'

kamieniec |kamyńyc| *rz. m.* 'pole kamieniste; kamienisko'

kanciapa |kańćapa| *rz. ż. 1.* 'małe pomieszczenie, kantorek',

2. 'więzienie'

kandahary || **konwiśnioki** || **koryfale** |kandayary || kũnv'isńok'i || kuoryfoly| *rz. nmos.* 'ciężkie buty na grubej podeszwie z głębokim protektorem; traktory'

kapać |kapać| *cz. ndk. ~ kapnąć* |kapnũńć| *dk. 1.* 'dostawać małe ilości czegoś', **2.** 'dawać, udzielać małe ilości czegoś'

kapciuch |kapćux| *rz. m.* 'kapcan, niedorajda'

kapeczka || **kapka** |kapečka || kapka| *rz. ż.* 'odrobina'

kapować |kapovać| *cz. ndk. ~ zakapować* |zakapovać| *dk.* 'domyślać się, orientować się'

karpiel |korp'iy| *rz. m.* 'wielowitaminowa roślina pastewna na paszę dla bydła; brukiew'

kartować |kartovać| *cz. ndk. ~ pokartować* |pũkartovać| *dk.* 'przekładać karty do gry, tasować'

karwinczeć || **koczałować** |karv'ínčec || kũčauovać| *cz. ndk. ~ pokarwinczeć* || **pokoczałować** |pũkarv'ńčec || pũkũčauovać| *dk.* 'nie spać w nocy, ale doglądać wszystkiego w gospodarstwie'

kawalerować |kavalyrovać| *cz. ndk. ~ pokawalerować* |pũkavalyrovać| *dk.* 'o młodym mężczyźnie: być jeszcze kawalerem'

kawiarka |kav'iorka| *rz. ż.* 'metalowe naczynie na mleko'

kiczka |k'ička| *rz. ż.* 'wiązka słomy służąca do krycia domu pod strzechą'

kidać |k'idać| *cz. ndk. ~ pokidać* |pũk'idać| *dk.* 'kapać'

kiernoz |k'iernos| *rz. m.* 'rozrodowy samiec świni; knur'

klagać się |klagać sy| *cz. ndk. ~ skłagać się* |skłagać sy| *dk.* 'mdleć, słaniać się'

klepisko |klyp'iskũ| *rz. n.* 'miejsce za wsią, na którym przy użyciu młockarni młóci się zboże'

kłaczak |kuačok| *rz. m.* 'ten, który ma kłaki, jest obrośnięty'

kłóska |kũskũ| *rz. n.* 'kłos'

kochać |kuoxać| *cz. ndk. ~ pokochać* |pũkuoxać| *dk.* 'całować'

kocierba |kũćyrba| *rz. ż.* 'czeremcha'

kociołek |kũćeuek| *rz. m. 1.* 'naczynie kuchenne służące do gotowania', *2.* 'miejsce w piecu, w którym zawsze była ciepła woda'

koliba |kũl'iba| *rz. ż.* 'kolebka, kołyska'

kołacz |kuouoć| *rz. m.* 'okrągły placek pszenny z serem lub ziemniakami'

kołpak |koupok| *rz. m.* 'węzeł z włosów; kok'

kombały |kũmbouy| *rz. nmos.* 'tarte kluski ziemniaczane'

komoda |kũmoda| *rz. ż.* 'skrzynia z szufladami'

komora |kũmora| *rz. ż.* **1.** 'pomieszczenie służące do przechowywania zapasu żywności, drewna; spiżarnia', **2.** 'mała, ciemna izba mieszkalna'

koniarz |kũñoš| *rz. m.* 'ten, który hodzi i sprzedaje konie'

konus |kuonus| *rz. m.* 'mężczyzna niskiego wzrostu'

konwia |kũnv'ia| *rz. ż.* 'konew'

konicz |kũńič| *rz. m., blmn.* 'koniczyna'

kopa |kuopa| *rz. ż.* 'stóg siana'

kopacz |kuopoč| *rz. m.* 'motyka z zakrzywionymi zębami służąca do zgarniania obornika z wozu'

kopania |kuopańa| *rz. nmos., blp.* 'wykopki'

koparka |kuoparka| *rz. ż.* 'maszyna rolnicza do kopania ziemniaków; kopaczka'

kopiec |kuop'iyc| *rz. m.* 'rośliny okopowe usypane w stertę i okryte słomą oraz ziemią w celu zabezpieczenia na zimę przed zmarznięciem'

koryto |kuorytũ| *rz. n.* 'drewniane naczynie, do którego wsypuje się paszę lub wlewa wodę dla zwierząt gospodarskich'

kosa |kuosa| *rz. ż.* 'narzędzie rolnicze służące do ręcznego koszenia trawy lub zboża'

krajc |kraic| *rz. m.* 'trefl w kartach'

krasić |krašić| *cz. ndk. ~ okrasić* |uokrašić| *dk.* 'barwić, malować'

krasy |krasy| *przym.* 'czarnobiały'

kredens |kredyns| *rz. m.* 'mebel składający się z szafek oraz szuflad i służący do przechowywania naczyń kuchennych'

kretówka |kretũfka| *rz. ż.* 'kretowisko'

kręconka |kryncũńka| *rz. ż.* 'ta, która ma kręcone włosy'

krokwia |krokf'ia| *rz. ż.* 'pochyła belka podtrzymująca pokrycie dachu; krokiew'

krowiak |krov'ioł| *rz. m.* 'wóz do przewożenia zwierząt gospodarskich'
krzyczeć |kšyčėć| *cz. ndk. ~ pokrzyczeć* |pũkšyčėć| *dk.* 'płakać'
krzysić |kšyšić| *cz. ndk. ~ okrzysić* |uokšyšić| *dk.* 'cucić, trzeźwić'
ktosik |ktošik| *zaim.* 'ktoś'
kuchnia |kuxńo| *rz. ż.* 'pomieszczenie służące do gotowania i przyrządzania potraw'
kucki |kuck'i| *rz. nmos., blp.* 'sanki'
kudziać |kuźać| *cz. ndk. ~ pokudziać* |pũkuźać| *dk.* 'o włosach: czochrać, ciągnąć, plątać'
kufa |kufa| *rz. ż.* 'gruba kobieta'
kufajka |kufaika| *rz. ż.* 'ocieplana kurtka'
kukać |kukać| *cz. ndk. ~ pokukać* |pũkukać| *dk.* 'przyglądać się z ukrycia'
kukielka |kuk'ioũka| *rz. ż.* 'bułka'
kuli |kul'i| *przym.* 'z powodu, ze względu; gwoli'
kum |kum| *rz. m.* 'ojciec chrzestny'
kuma |kuma| *rz. ż.* 'matka chrzestna'
kupa |kũpa| *rz. ż.* 'duża ilość czegoś, mnóstwo'
kura |kura| *rz. ż.* 'kobieta niskiego wzrostu'
kuraśny |kuraśny| *przym.* 'chętny, ochoczy'
kurna chata |kurno xata| *rz. zł.* 'chata bez komina, z której dym uchodzi przez otwór w powale na górę, a dopiero stamtąd wydostaje się na zewnątrz'
kurzawka |kužofka| *rz. ż.* 'kurzajka'
kurzyć |kužyć| *cz. ndk. ~ zakurzyć* |zakužyć| *dk.* 'palić papierosy'
kuźnia |kuźńo| *rz. ż.* 'budynek, w którym mieści się warsztat kowalski'
kwiaciasty |kf'iaćasty| *przym.* 'kolorowy, wielobarwny'

L

- lać** |loć| *cz. ndk.* ~ **polać** |puoloć| *dk.* 'obmawiać, plotkować'
- ladaczy** |ladačy| *przym.* 'chorowity, mizerny'
- lalka** |lalka| *rz. ż.* 'stóg zboża składający się z 9 snopków'
- lampka** |lampka| *rz. ż.* 'latarka do ręki'
- laska** |laska| *rz. ż.* 'leszczyna'
- lebedziaty** |lyb'iyžaty| *przym.* 'mało elastyczny, wyginający się'
- leja** |leia| *rz. ż.* 'ta, która leje; plotkarka'
- lejbus** || **obździdrag** || **oprych** |leibus || uobžžidrŭnk || uopryx| *rz. m.* 'leniuch, nierób'
- lejce** |lyice| *rz. nmos., blp.* 'cugle, wodze'
- lekkie** |le.k'iy| *rz. n.* 'płuca'
- lekutki** |lykutk'i| *przym.* 'lekki'
- lenić się** |lynić sy| *cz. ndk.* ~ **wylenić się** |vylynić sy| *dk.* 'o zwierzętach: zrzucać sierść, linieć'
- leśny** |leśny| *rz. mos.* 'człowiek pracujący w lesie; leśnik'
- legać** |lygać| *cz. ndk.* ~ **legnać** |lygnŭńć| *dk.* 'kłaść się'
- lewus** |levus| *rz. m.* 'człowiek leworęczny; mańkut'
- liszówka** |l'išŭfka| *rz. ż.* 'grzyb jadalny; kurka'
- lucht** |luxt| *rz. m.* 'wywietrznik'

Ł

- łaby** |uaby| *rz. nmos.* 'nogi'
- ława** |uava| *rz. ż.* 'drewniany lub metalowy most przerzucony przez rzekę; kładka'
- łoński** |uŭńsk'i| *przym.* 'ubiegły, zeszły'

łopata |uõpata| *rz. ż.* **1.** ‘narzędzie rolnicze przeznaczone do kopania, przesypywania i przerzucania ziemi; szpadel’ **2.** ‘narzędzie, na którym wsuwa się do pieca i wyjmuje z niego chleb’

łupa || **pukwa** |uupa || pukfa| *rz. ż.* ‘stara, zrzędliva kobieta’

łyśkać się |uyskać sy| *cz. ndk.* ~ **łyśnać się** |uysnũć sy| *dk.* ‘o niebie: pojawiać się na nim błyskawic’

M

macać || **tykać** |macać || tykać| *cz. ndk.* ~ **pomacać** || **tyknać** |pũmacać || tyknũć| *dk.* ‘dotykać’

macina || **pycina** |maćino || pyćino| *rz. ż.* ‘coś małego’

maderyk |maderyk| *rz. m.* ‘stóg zboża złożony z 14 snopków’

maj |mai| *rz. m.* ‘roślina żółto kwitnąca na wiosnę i zawierająca w łodydze żółtą substancję przypominającą mleko; mlecz’

majenie |maiyn| *rz. n.* ‘ludowy zwyczaj przystrajania zielonymi gałązkami domów na Zielone Świąta’

malta |malto| *rz. ż.* ‘zaprawa murarska’

mamrać |mamrać| *cz. ndk.* ~ **pomamrać** |pũmamrać| *dk.* ‘mamrotać’

marmurek |marmurek| *rz. m.* ‘placek piaskowy’

masarz |masoš| *rz. m.* ‘rzeźnik’

maszyna |mašyno| *rz. ż.* ‘młocarnia, młockarnia’

maścić || **otrącać** |maścić || uotrũncać| *cz. ndk.* ~ **omaścić** || **otrącić** |uomaścić || uotrũnić| *dk.* ‘dodawać tłuszcz do potraw; okraszać’

maśniczka |mašnička| *rz. ż.* ‘przyrząd do ubijania masła; maselniczka’

matacz |matač| *rz. m.* ‘człowiek wykonujący jakąś pracę niedbale, niedokładnie; partacz’

mataczyć |matačyć| *cz. ndk.* ~ **pomataczyć** |pũmatačyć| *dk.* ‘partaczyć’

matuła |matuua| rz. ż. 'lalka szmaciana'

mątewka |mũntefka| rz. ż. 'drewniany przyrząd do mieszania płynów; mątew'

mecyje |mecyiy| rz. *nmos.*, *blp.* 'wielkie rzeczy, fatyga'

meśty |meśty| rz. *nmos.* 'trzewiki'

meziać |myżać| cz. *ndk.* ~ **pomeziać** |pũmyżiać| *dk.* 'ścierać'

mieć rozum |m'ieć rozum| *zfr.* 'być mądrym'

mierchać się || **mroczyć się** |m'iyxąć sy || mroczyć sy| cz. *ndk.* ~ **pomierchać się** || **zamroczyć się** |pũmyrxąć sy || zamroczyć sy| *dk.* 'ściemniać się'

mierzwa |m'iyżva| rz. ż., *blm.* 'stargana słoma po wymłóceniu zboża, która jest używana jako ściółka dla zwierząt gospodarskich'

miętolić |m'iyntol'ić| cz. *ndk.* ~ **wymiętolić** |wym'iyntol'ić| *dk.* 'miętosić'

młócić |mũćić| cz. *ndk.* ~ **wymłócić** |wymũćić| *dk.* 'oddzielać ziarno od słomy'

młócka |mũcka| rz. ż., *blm.* 'oddzielanie ziarna od słomy'

młynek |muynek| rz. *m.* 'urządzenie czyszczące i sortujące ziarno'

młynkować |muyŋkować| cz. *ndk.* ~ **wymłynkować** |wymuyŋkować| *dk.* 'oczyszczać wymłócone ziarno za pomocą młynka|

mocek I |mocek| rz. *m.* 'o człowieku tępym, zacofanym'

mocek II |mocek| rz. *m.*, *blm.* 'zabawa rozgrywana na małej przestrzeni i polegająca na tym, że jedna osoba ma zawiązane oczy chustką i próbuje złapać kogoś z pozostałych; ciuciubabka'

mocek III |mocek| rz. *m.* 'ciemność, zmrok'

mockać |mockać| cz. *ndk.* ~ **pomockać** |pũmockać| *dk.* 'błądzić w ciemności'

mordować się || **wypukać się** |mũrdować se || vypukać sy| cz. *ndk.* ~ **zmordować się** || **wypuknąć się** |zmũrdować sy || vypuknuńć sy| *dk.* 'męczyć się'

motyka |muotyka| *rz. ż.* ‘narzędzie rolnicze służące do kopania, spulchniania ziemi’

motyl |muotyl| *rz. m.* ‘pismne zawiadomienie o zebraniu wiejskim wydawane przez sołtysa i przekazywane od domu do domu’

mórg |můrk| *rz. m.* ‘jednostka powierzchni gruntu ornego; morga’

mroczi |mročk’i| *rz. nmos., blp. 1.* ‘ciarki, dreszcze przebiegające po skórze’, **2.** ‘mrówki’

mroziaty |mrůžaty| *przym* ‘popielaty, szary’

mulić || nudzić |mul’ić || nużyć| *cz. ndk. ~ zmulić || ponudzić* |zmul’ić || pũnużyć| *dk.* ‘mdlić’

myjak |myiok| *rz. m.* ‘gąbka lub szmatka do mycia; myjka’

N

na chama || na grandę |na xama || na grande| *przyst.* ‘przymusowo’

nachapać się |naxapać śy| *cz. dk. ~ nachapywać się* |naxapywać śy| *ndk.* ‘dorobić się, wzbogacić się’

na despet |na despet| *przyst.* ‘na złość’

na dwa zawody |na dva zovody| *przyst. 1.* ‘na dwa sposoby’, **2.** ‘dwukrotnie’

na dworcu || na polu |na dvorcu || na puolu| *wprzym.* ‘na dworze’

nadzierać się |nażyrać śe| *cz. ndk ~ ponadzierać się* |pũnażyrać śy| *dk.* ‘drażnić się’

nadziewać |nażywać| *cz. ndk. ~ nadziać* |nażoć| *dk.* ‘ubierać, wkładać’

najcienkszy |noićynkšy| *przym.* ‘stopień najwyższy od CIENKI’

nakastlik |nakastl’ik| *rz. mnż.* ‘szafka z szufladami’

nalepa |nalepa| *rz. z.* ‘przedłużenie pieca piekarskiego przeznaczone do spania; zapiecek’

na nogach | na nuogax| *przyst.* ‘na piechotę, pieszo’

na ostatku |na uostatku| *wprzyim.* ‘na końcu’

na pal |na pol| *wprzyim.* ‘na opa’

napaść się |napaść sy| *cz. dk. ~ paść się* |paść sy| *ndk.* ‘najeść się do syta’

narączko |narũčkũ| *rz. n.* ‘porcja, która mieści się w obwodzie rąk; naręcze’

nastąpić się |nastũmp’ić sy| *cz. dk. ~ następować się* |nastympovać sy| *ndk.* ‘przestąpić się z jednej nogi na drugą’

na śterakach |na styrakax| *przyst.* ‘na czworakach’

na umór |na umũr| *przyst.* ‘do oporu’

nazad |nazot| *nak.* ‘okrzyk nakazujący koniowi cofnąć się’

ne |ne| *cz. troz.* ‘masz’

necie |nećy| *cz. troz.* ‘macie’

nelon |nelũn| *rz. m.* ‘folia’

nieboga |ńiboga| *rz. ż.* ‘kobieta, niewiasta’

niebożyczka |ńibũżyčko| *rz. ż.* ‘nieboszczka, zmarła’

niecki |ńeck’i| *rz. nmos., blp.* ‘płytkie, podłużne naczynie drewniane’

nieusłuchmanny |ńyuusuxma.ny| *przym.* ‘nieposłuszny’

niewstydnica |ńyfstydnica| *rz. ż.* ‘ta, która zachowuje się w sposób nieskromny; bezwstydnica’

niewstydnik |ńyfstydnik| *rz. m.* ‘ten, który zachowuje się w sposób nieskromny; bezwstydnik’

nijaki |ńiiak’i| *przym.* ‘żaden’

niuchać |ńuxać| *cz. ndk. ~ poniuchać* |pũńuxać| *dk. 1.* ‘wąchać’,
2. ‘myszkować, szukać’

nosidła |nũsidual| *rz. nmos., blp.* ‘drag do noszenia wiader z wodą’

O

obaczyć się |uũbočyc śe| *cz. dk.* ~ **obaczać się** |uũbočać śy| *ndk.*

1. 'odzyskać przytomność', 2. 'wyzdrowieć'

oberak |uũberok| *rz. m.* 'wierzchnie okrycie'

obierać |uũb'iyrac| *cz. ndk.* ~ **obrać** |uobrać| *dk.* 1. 'o ubraniu: przyczepiać się do niego nitek lub sierści', 2. 'o kroście: zrobić się na ciebie', 3. 'o ziemniakach: wybrać najlepsze do sadzenia'

oblec się |uoblyc śe| *cz. dk.* ~ **oblekać się** |uũblykać śy| *ndk.* 'ubrać się'

obludnik || **łysy** |uũbudńik || uysy| *rz. m.* 'księżyc w pełni'

obora |uũbora| *rz. ż.* 'budynek gospodarczy, w którym znajdują się konie, krowy, owce i świnie'

oborywać || **okopywać** |uũbuorywać || uokũpować | *cz. ndk.* ~ **oborać** || **okopać** |uũbuorać || uokopać| *dk.* 'obsypywać rzędy gliną'

obraźnik || **portreciarz** |uũbroźńik || puortrečoś| *rz. m.* 'ten, który zajmuje się malowaniem i sprzedażą obrazów, portretów'

obrobić się |uũbrob'ić śe| *cz. dk.* ~ **obrabiać się** |uũbrob'iać śy| *dk.* 'wyrobić się z czymś, zdążyć z czymś'

oburtać się || **omatulić się** |uũburtać śy || uũmatul'ić śy| *cz. dk.* ~

burtać się || **matulić się** |burtać śy || matul'ić śy| *ndk.* 'ubrać się ciepło'

obuwać się |uũbuwać śy| *cz. ndk.* ~ **obuć się** |uobuć śy| *dk.* 'wkładać buty'

ochędożyć się |uũxyndożyć śy| *cz. dk.* ~ **chędożyć się** |xyndożyć śy| *ndk.* 'ogarnąć się i doprowadzić do porządku'

ochmalić |uũxmolić| *cz. dk.* ~ **ochmalać** |uũxmolać| *ndk.* 'uderzać'

oczepiny |uũčep'iny| *rz. nmos., blp.* 'ludowy obrzęd weselny polegający na zdjęciu z głowy panny młodej wianka i założeniu jej czepca'

odgniat |uodgńat| *rz. m.* ‘odcisk’

odliszyć się |uũtl’iśyć sy| *cz. dk.* ~ **odliszać się** |uũtl’iśać sy| *ndk.* ‘odzwyczaić się’

odrobek |uũdrobek| *rz. m., blmn.* ‘praca w polu u kogoś w ramach wywiązania się ze spłaty długu’

odtykać |uũ.tykać| *cz. ndk.* ~ **odetkać** |uũdetkać| *dk.* ‘odkryć’

ograczyć |uũgraczyć| *cz. dk.* ~ **ograczać** |uũgroćać| *ndk.* ‘otoczyć’

ojce |uoicy| *rz. mos., blp.* ‘rodzice’

o jednym dechu |uũ ie.nym dyxu| *zfr.* ‘jednym tchem’

okrajka |uũkraiko| *rz. ż.* ‘deska o nierównych bokach’

opajęczyć |uũpaiynćyć| *cz. dk.* ~ **opajeczać** |uũpaiynćać| *dk.* ‘osłabić, unieszkodliwić’

opałka |uopouka| *rz. ż.* ‘duży łożinowy lub łykowy kosz’

opuczyć się |uũpućyć sy| *cz. dk.* ~ **opuczać się** |uũpućać sy| *ndk.* ‘opłacić się, trafić się’

opusz |uopuš| *rz. m.* ‘kapelusz’

opylać |uũpylać| *cz. ndk.* ~ **opylić** |uũpyl’ić| *dk.* ‘spryskiwać rośliny uprawne substancjami chemicznymi o działaniu chwastobójczym’

orać || pokładać |uorać || pũkuadać| *cz. ndk.* ~ **zorać || spokładać** |zuorać || spũkuadać| *dk.* ‘spulchniać glebę, odkładać skiby ziemi za pomocą pługa’

osełka |uũseuka| *rz. ż.* ‘kamień do ostrzenia’

oskrobiny |uũskrob’iny| *rz. nmos.* ‘obierki ziemniaczane’

ośnik |uośńik| *rz. m.* ‘przyrząd do korowania i strugania drewna’

ośnikować |uũśńikować| *cz. ndk.* ~ **wyośnikować** |vyuũśńikować| *dk.* ‘korować i strugać drewno za pomocą ośnika’

owsisko |uũśiskũ| *rz. n.* ‘pole po ściętym owsie’

Ó

ósemka |uũsymka| rz. ż. 'bosak, osęka'

P

paciocha |paćoxa| rz. ż. 'duża drewniana łyżka'

paja |paio| rz. ż. 'o twarzy człowieka; gęba'

paka I |paka| rz. ż. **1.** 'drewniana skrzynia na zboże', **2.** 'ładowna część wozu'

paka II |paka| rz. ż. 'ułożona sterta gałęzi'

palić judasza || palić kątola |pol'ić iudoša || pol'ić kokola| zfr. 'ludowy zwyczaj palenia ogniska, śpiewania i tańczenia w noc letniego przesilenia; noc świętojańska, sobótki'

pałużyć |pauużyć| cz. *ndk.* ~ **spałużyć** |spauużyć| *dk.* 'jeść łapczywie i z wielkim apetytem'

pamłoka |pamuoka| rz. ż. 'plama zachodząca na oczy i utrudniająca prawidłowe widzenie; bielmo'

papcie |papćy| rz. *nmos.* 'pantofle, papucie'

papierdekiel |pap'iyndek'iyl| rz. *mnż.* 'dykta, tektura'

paplać się |paplać sy| cz. *ndk.* ~ **popaplać się** |pũpaplać sy| *dk.* 'bez potrzeby moczyć się w zimnej wodzie'

paradować się || paradzić się |paradować sy || parażić sy| cz. *ndk.* ~ **poparadować się || poparadzić się** |pũparadować sy || pũparażić sy| *dk.* 'modnie się ubierać, stroić się'

parnik |parńik| rz. *m.* 'urządzenie używane w gospodarstwie wiejskim do gotowania ziemniaków'

paryje |paryiy| rz. *nmos., blp.* 'teren zarośnięty chwastami, krzakami i wysoką trawą'

pastwisko |pośf'iskũ| rz. *n.* 'pole porośnięte trawą; laka'

paści || siatki |paści || sótk'i| *rz. nmos., blp.* 'sidła, wnyki'

patrochy |patroxy| *rz. nmos., blp.* 'odpadki, śmieci'

pawąz |pavūs| *rz. m.* 'długi, ciężki drąg, do którego końców przymocowany jest łańcuch lub powróż, używany w celu zabezpieczenia fury siana lub słomy przed zsunięciem się z wozu'

pazerować się |pazeroać sy| *cz. ndk.* ~ **popazerować się** |pûpazeroać sy| *dk.* 'krzyczeć, wrzeszczeć'

paznokty |paznokty| *rz. nmos.* 'paznokcie'

pazucha |pazuxa| *rz. ż.* 'pacha'

pekaes |pekaues| *rz. m.* 'autobus'

pergacek |pyrgacek| *rz. m.* 'nietoperz'

pędzłować |pynzłować| *cz. ndk.* ~ **opędzłować** |uopynzłować| *dk.*
1. 'przeszukiwać, szperać', **2.** 'kraść'

pępcie |pympćy| *rz. nmos.* 'pączki roślin'

pichota |p'ixota| *rz. ż.* 'fasola'

piec chlebowy || piec piekarski |p'iec xlybovy || p'iec p'iykarsk'i| *rz. zł.*
 'miejsce, w którym piecze się chleb i placki'

piecuch |p'iecux| *rz. m.* 'domator'

piejak |p'ieiok| *rz. m.* 'kogut'

pierdzieć |p'ierzyć | *cz. ndk.* ~ **spierdzieć się** |sp'ierzyć sy| *dk.* 'głośno puszczać bąki'

pijak |p'iiok| *rz. m.* 'grdyka, przelyk'

piła moja twoja |p'iua muoia tfoia| *rz. zł.* 'ręczna piła do cięcia drzewa'

pisać się |p'isać sy| *cz. ndk.* ~ **podpisać się** |pûtp'isać sy| *dk.* 'nazywać się'

pitolić I |p'itol'ić | *cz. ndk.* ~ **upitolić** |uup'itol'ić| *dk.* 'krojać, przecinać'

pitolić II |p'itol'ić| *cz. ndk.* ~ **spitolić** |sp'itol'ić| *dk.* 'oszukiwać, zmyślać'

plaskaty |plaskaty| *przym.* 'płaski'

pleban |plebon| *rz. m.* 'proboszcz'

plewić |plev'ić| *cz. ndk.* ~ **oplewić** |uoplev'ić| *dk.* 'pielić, pleć'

plucha |pluxa| *rz. ż.* 'ta, która lubi bałagan; bałaganiara'

płótniany || szmaciany |puŭtnany || šmaćany| *przym.* 'bawełniany'

pług |puuk| *rz. m.* 'narzędzie rolnicze do orania ziemi'

pniaczyca |pńoćyca| *rz. ż.* 'młoda, silna, dobrze zbudowana kobieta'

pniak I |pńok| *rz. m.* 'młody, silny, dobrze zbudowany mężczyzna'

pniak II |pńok| *rz. m.* 'ząb trzonowy'

pociosek |pűćosek| *rz. m.* 'przyrząd do wygarniania żaru z pieca chlebowego'

poczciarz |puoćčoš| *rz. m.* 'listonosz'

podać się |puodać sy| *cz. dk.* ~ **podawać się** |pűdavać sy| *ndk.* 'być podobnym do kogoś'

podmoklina || młaka |pűdműk'lino || muako| *rz. ż.* 'bagno, moczary'

podolek |pűdouek| *rz. m.* 'fartuch ujęty dołem za brzegi i służący do noszenia owoców, warzyw lub zboża'

podomka |pűdűmka| *rz. ż.* 'damska sukienka bez rękawów, zapinana z przodu, która zakłada się na co dzień'

podpinka |pűtp'įnk'i | *rz. nmos.* 'grzyb jadalny; opieńka'

podpłomyk |pűtpuomyk| *rz. m.* 'płaski placek upieczony z ciasta chlebowego i posypany z wierzchu cukrem'

podprzybitka |pűtpšyb'itko| *rz. ż.* 'podbicie dachu od spodniej strony'

podwłóczka |pűdvűčka| *rz. ż.* 'podkoszulek'

podwórzec |pűdvűžec| *rz. m.* 'podwórze'

podziać |puożoć| *cz. ndk.* ~ **podziewać** |pűżyvać| *dk.* 'gubić, zawieruszać'

pogrótka |pűgrűtko| *rz. ż.* 'betonowa wylewka wzdłuż frontowej ściany domu'

poidła |pűidua| *rz. nmos., blp.* 'urządzenie w stajni do pojenia bydła'

po jedno |pű ie.nű| *wprzyim.* 'po pierwsze'

pokładek |pũkuadek| *rz. m.* ‘jajo zostawione specjalnie w gnieździe po to, aby kury tam chodziły nieść jaja’

polepa |pũlepa| *rz. ż.* ‘podłoga z gliny’

południejszy |pũuu.ńeišy| *przym.* ‘południowy’

pomału |pũmauu| *przysł.* ‘powoli’

pomietło |pũm’ietuũ| *rz. n.* ‘miotła wykonana z gałązek jodłowych służąca do omiatania świeżo upieczonego chleba’

pono |pũnũ| *przysł.* ‘podobno, prawdopodobnie’

popłata |pũplata| *rz. ż.* ‘rzemień lub różga do bicia’

portki |puortk’i| *rz. nmos., blp.* ‘spodnie’

posporzyć |pũspożyć| *cz. dk. ~ posparzać* |pũspożać| *ndk.* ‘przyspieszyć’

potupanka |pũtupaŋka| *rz. ż.* ‘zabawa taneczna; potańcówka’

poutrącać |pũuutrũncać| *cz. dk. ~ utraćcać* |uutrũncać| *ndk.* ‘odłamać, przełamać’

powala |pũvaua| *rz. ż.* ‘pułap, sufit’

powrósło |puovrũsuũ| *rz. n.* ‘powróż skręcony ze słomy używany do wiązania snopków’

powróż |puovrũs| *rz. m.* ‘mocny, gruby sznur; postronek’

pozawczoraj |puũzafčora| *przysł.* ‘przedwczoraj’

pozierać |puũżyrać| *cz. ndk. ~ poźreć* |puożryć| *dk.* ‘patrzeć, spoglądać’

półmózg |puumusk| *rz. zł.* ‘o człowieku ograniczonym umysłowo; głupiec, tępak’

północek |puunuocek| *rz. m.* ‘północ’

praczka |pročka| *rz. ż.* ‘przyrząd do prania ręcznego’

prać żabami |praź žabam’i| *zfr.* ‘o deszczu: mocno padać’

prawować się |pravovać sy| *cz. ndk. ~ poprawować się* |pũpravovać sy| *dk.* ‘procesować się’

prepitety |prep'itety| *rz. nmos., blp.* 'drobiazgi'

prrr |p.r| *nak.* 'okrzyk nakazujący koniowi stanąć; stój'

przedzierać |pšeżyrać| *cz. ndk.* ~ **przedrzeć** |pšedżyć| *dk.*
'przerzedzać zbyt gęsto rosnące młode rośliny w celu ich pełniejszego rozwoju'

przegraczać |pšegroćać| *cz. dk.* ~ **przegraczyć** |pšegraćyć| *ndk.*
'obchodzić, omijać'

przepatry |pšepatry| *rz. nmos., blp.* 'przeszpiegi'

przepierdować |pšep'iyrdować| *cz. ndk.* ~ **poprzepierdować**
|pŭpšep'iyrdować| *dk.* 'grymasić, marudzić'

przepierzka |pšep'iyška| *rz. ż.* 'ściana działowa budynku;
przepierzenie'

przepitka |pšep'itka| *rz. ż.* 'to, czym się przepija alkohol'

przetak |pšetok| *rz. m.* 'duże sito do oczyszczania ziarna z wszelkich
zanieczyszczeń'

przewlekać się |pševlykać sy| *cz. ndk.* ~ **przewlec się** |pševlyc sy| *dk.*
'przebierać się'

przezbywać się || **przekonywać się** |pšezbywać sy || pšekŭnovać sy|
cz. ndk. ~ **przezbyć się** || **przekonać się** |pšezbyć sy || pšekŭnać sy|
dk. 'przekomarzać się, spierać się'

przykładać |pšykuadać| *cz. ndk.* ~ **przyłożyć** |pšyuożyć| *dk.*
'o drewnie: dorzucać do pieca'

przykrzyć się |pšykšyć sy| *cz. ndk.* ~ **uprzykrzyć się** |uupšykšyć sy|
dk. 1. 'nudzić się', 2. 'tęsknić'

przymulony |pšymulony| *przym* 'ociężały, ospały'

przypicznik |pšyp'ičńik| *rz. m.* 'mała przybudówka'

przypiecek |pšyp'iecek| *rz. m.* 'ława umieszczona blisko pieca
i służąca do siedzenia lub spania'

przysadzać |pšysozać| *cz. ndk.* ~ **przysadzić** |pšysażyć| *dk.* ‘o cielęciu: zostawiać do dalszego chowu’

przytykać |pšytykać| *cz. ndk.* ~ przytkać |pšytkać| *dk.* ‘przykryć’

przyzolić |pšyzol’ić| *cz. dk.* ~ **przyzolać** |pšyzolać| *ndk.* ‘uderzyć’

psiarz |pšoś| *rz. m.* ‘ten, który zajmuje się hodowlą i sprzedażą psów’

psieć |pśeć| *cz. ndk.* ~ **napsieć się** |napśeć sy| *dk.* ‘długo chorować’

psik |pśik| *nak.* ‘okrzyk na odpędzenie kota’

psycha |psyxo| *rz. ż.* ‘toaletka’

pszenicznisko |pšeńičńiskũ| *rz. n.* ‘pole po ściętej pszenicy’

puckać |puckać| *cz. ndk.* ~ **popuckać** |pũpuckać| *dk.* ‘lekko uderzać’

pucować |pucovać| *cz. ndk.* ~ **wypucować** |vypucovać| *dk.*

1. ‘czyścić, glancować’, 2. ‘bić, uderzać’, 3. ‘jeść z wielkim apetytem’,
4. ‘o deszczu: mocno padać’

pucówa |pucůva| *rz. ż.* ‘ulewa’

puczyć |pučyć| *cz. ndk.* ~ **popuczyć** |pũpučyć| *dk.* ‘gnieść, wyciskać’

pudełko |pudeukũ| *rz. n.* ‘patelnia’

pul, pul |pul, pul| *wykrz.* ‘zawołanie na indyki’

pulares |pularys| *rz. m.* ‘portfel’

pulka |pulka| *rz. ż.* ‘indyczka’

pulso |pulsũ| *rz. n.* ‘skroń’

pusta jak koperta |pusto iak kũperta| *zfr.* ‘o kobiecie bezpłodnej’

puszyć się |pušyć sy| *cz. ndk.* ~ **napuszyć się** |napušyć sy| *dk.*
‘gniewać się, obrażać się’

putnia |putńo| *rz. ż.* ‘drewniane naczynie na wodę’

puzdro |puzdrũ| *rz. n.* ‘druciane lub skórzane paski zakładane psu na pysk; kaganiec’

pypka |pypko| *rz. ż.* ‘smoczek’

pyrchniący |pyrxńũncy| *przym* ‘obraźalski’

R

radełka |radeuka| *rz. nmos., blp.* ‘narzędzie rolnicze do robienia bruzd oraz obsypywania gliną roślin okopowych’

rajbować |raibovać| *cz. ndk. ~ porajbować* |pûraibovać| *dk.* ‘swędzieć’
raniejszy |rañeišy| *przym.* ‘ranny’

rapkać || **reckać** |rapkać || ryckać| *cz. ndk. ~ orapkać || oreckać* |uûrapkać || uûryckać| *dk.* ‘o młodych ziemniakach: obierać’

rapki |rapk’i| *rz. nmos., blp.* ‘narzędzie rolnicze służące do dokładnego grabienia’

raszkiet |rašk’ieta| *rz. ż.* ‘hamulec’

rąbać |rûmbać| *cz. ndk. ~ porąbać* |pûrûmbać| *dk.* ‘rozłupywać drewno na kawałki o średniej wielkości’

rąbanka |rûmbaŋka| *rz. ż.* ‘kawałek drewna powstały podczas rąbania’

reszo |ryšû| *rz. n.* ‘kuchenska gazowa bez piekarnika’

rezać |rezać| *cz. ndk. ~ orezać* |uorezać| *dk.* ‘skrobać, strugać’

rępiaty |rymp’iaty| *przym.* ‘chropowaty, szorstki’

robaczny |xrûbačny| *przym.* ‘robaczywy’

robak |xrobok| *rz. m.* ‘wąż’

rogacz || **rogał** |ruogoč || ruogol| *rz. m.* ‘drewniany szkielet, na którym układa się siano w kopę’

rola |ruolo| *rz. ż.* ‘pole orne, pole uprawne’

romózg |rûmûsk| *rz. m.* ‘bałagan, rozgardiasz’

ropotać |rûpuotać| *cz. ndk. ~ poropotać* |pûrûpotać| *dk.* ‘przewracać coś z hałasem’

rosół z gwoździa |rosûu z gwoźża| *zfr.* ‘rosół, który nie jest gotowany na kościach lub mięsie, lecz na smalcu’

rowery |rûvery| *rz. nmos., blp.* ‘okulary’

rozczyn |roščyn| *rz. m.* ‘niewielka ilość maki wymieszanej z wodą’

i drożdżami, która jest dodawana do ciasta chlebowego’

rozczyńać |růščyńać| *cz. ndk.* ~ **rozczynić** |růščyńić| *dk.* ‘dodawać rozczyn do ciasta na chleb’

rozebraczyć się |růzebrayć sy| *cz. dk.* ~ **rozebraczać się** |růzebročać sy| *ndk.* ‘złamać rękę lub nogę’

rozkoszny |růskuošny| *przym.* ‘ładny, piękny’

roztalać |růstolać| *cz. dk.* ~ **talać** |tolać| *ndk.* ‘o cieście: rozwałkować’

rozwalać |růzvolać| *cz. ndk.* ~ **rozwalić** |růzvalić| *dk.* **1.** ‘burzyć, niszczyć’, **2.** ‘kaleczyć, ranić’, **3.** ‘rozkładać, rozrzucać’

rozwiercać |růzv’iercać| *cz. ndk.* ~ **rozwiercić** |růzv’ierćić| *dk.* ‘mieszać’

ruksak |ruksok| *rz. m.* ‘plecak’

rupietoły |rup’iytouy| *rz. nmos., blp.* ‘rupiecie’

rychtować |ryktovać| *cz. ndk.* ~ **przyrychtować** |pšyryxtovać| *dk.* ‘przygotowywać’

rynek |rynek| *rz. m.* ‘targ’

rysować || **rzędować** |rysuovać || *żyndovać* | *cz. ndk.* ~ **wrysować** ||

wyrzędować |vyrysovać || *vyżyndovać* | *dk.* ‘robić rzędy’

rysy |rysy| *rz. nmos., blp.* ‘narzędzie rolnicze do robienia rzędów’

ryzykant |rezykant| *rz. m.* ‘awanturnik, rozrabiaka’

ryzykować |rezykovać| *cz. ndk.* ~ **poryzykować** |půrezykovać| *dk.* ‘dokazywać, psocić’

rząd |žũnt| *rz. m.* ‘wydzielony bruzdami wąski kawałek ziemi uprawnej; zagon’

rzygać || **szpulać** |žygać || *špulać* | *cz. ndk.* ~ **rzygnąć** || **szpulnąć** |žygnũć || *špulnũć* | *dk.* ‘dokuczać, zaczepiać’

S

samura |samura| rz. ż. 'locha, maciora'

sanie |sańy| rz. *nmos.*, *blp.* 'konny pojazd na płozach używany do jazdy po śniegu'

sąsiek |sűsyk| rz. *m.* 'skrzynia na zboże'

siać |sóć| cz. *ndk.* ~ **posiać** |puośóć| *dk.* **1.** 'o ziarnie: rozrzucać, rozsypywać', **2.** 'gubić coś, upuszczać'

siana |śana| rz. *nmos.*, *blp.* 'sianokosy'

sianie |sóńy| rz. *n.*, *blmn.* 'wysiew zboża'

siano |śanũ| rz. *n.*, *blmn.* 'skoszona i wysuszona trawa'

siągówka |śũŋũfka| rz. ż. 'gruba belka drewniana'

siäć na wątrobie |śűć na vũntrob'iy| *zfr.* 'mieć zły humor'

siäć na żołądku |śűć na žouũntku| *zfr.* 'mieć niestrawność'

siec |śyc| cz. *ndk.* ~ **posiec** |puośyc| *dk.* 'kosić'

sieczka |śečka| rz. ż. 'pocięta słoma'

sieczkarnia |śyčkarńo| rz. ż. 'urządzenie gospodarskie służące do cięcia słomy na sieczkę'

siedlecza |śydlečka| rz. ż. 'drewniana szufelka do przesypywania mąki'

siekiera |śikyra| rz. ż. 'ręczne narzędzie do rąbania drewna'

siekierzysko |sik'iyžyskũ| rz. *n.* 'to, na czym osadzona jest siekiera'

siennik |śy.ńik| rz. *m.* 'worek wypchany sianem lub słomą, który służył do spania; materac'

sień |śyń| rz. ż., *blmn.* 'pomieszczenie przylegające z jednej strony do wyjścia z domu, a z drugiej do jego wnętrza'

sierp |śyrp| rz. *m.* 'narzędzie rolnicze przeznaczone do żęcia zboża'

siksa |śiksa| rz. ż. 'o młodej kobiecie'

siwy |śivy| *przym.* 'niebieski'

skakanka |skokaŋka| *rz. ż.* ‘dyskoteka’

skiba |sk’iba| *rz. ż.* ‘wąski pas gliny odcinanej i odwracanej przez pług podczas orki’

skibka |sk’ipka| *rz. ż.* ‘odcięty kawałek chleba; kromka’

skobel |skobel| *rz. m.* ‘zgięty pręt metalowy, wbijany w futrynę drzwi i tworzący ucho, w które wkłada się kłódkę, aby zamknąć drzwi’

skopiec |skuop’iyc| *rz. m.* ‘drewniane naczynie na mleko podczas dojenia krów’

skórować |skũrovať| *cz. ndk.* ~ **oskórować** |uoskũrovať| *dk.*

1. ‘obdzierać zwierzę ze skóry’, 2. ‘obdzierać drzewo z kory; korować’

skrudzić |skrũzić| *cz. ndk.* ~ **poskrudzić** |pũskrozić| *dk.* ‘skrudlić’

słońszy |suũňšy| *przym.* ‘stopień wyższy od SŁONY’

smoczyca |smočyca| *rz. ż.* ‘o kobiecie pomysłowej, zaradnej’

smok |smok| *rz. m.* ‘o mężczyźnie pomysłowym, zaradnym’

smorak |smorok| *rz. m.* ‘sosna’

smorykać się |smũrykać šy| *cz. ndk.* ~ **wysmorykać się** |vysmũrykać šy| *dk.* ‘wdrapywać się, wspinać się’

smyczka |smyčka| *rz. ż.* ‘wysoka, ostra trawa ozdobna’

snopowiązałka |snopũv’iũzauka| *rz. żł.* ‘urządzenie rolnicze, które kosi i od razu wiąże zboże w snopki’

sobaka |sũbaka| *rz. ż.* ‘samica psa; suka’

spapierzony |spapynžũny| *przym.* ‘spocony, zmęczony’

sporo |sporũ| *przysł.* ‘szybko’

spółdzielnia |spũuželňo| *rz. ż.* ‘sklep’

sprężynówka |spryžynũfka| *rz. ż.* ‘urządzenie rolnicze do wyrównywania roli przed siewem’

sprzętować |spšyntovać| *cz. ndk.* ~ **posprzętować** |pũspšyntovać| *dk.* ‘sprzątać’

spuchniony |spuxňũny| *przym.* ‘nabrzmiały, spuchnięty’

sperka |spyrko| *rz. ż.* 'słonina'

stajanie |staiańy| *rz. n.* 'duże pole zasadzone ziemniakami lub zasiane zbożem'

stajnia |staińo| *rz. ż.* 'budynek w gospodarstwie wiejskim przeznaczony dla bydła, koni, owiec i drobiu'

stępnia |stympńo| *rz. ż.* 'drewniane naczynie służące do ręcznego rozdrabniania ziarna na kaszę; stępa'

stępor |stympor| *rz. m.* 'drewniany tłuczek do rozdrabniania ziarna w stępi'

strachać się |stroxać sy| *cz. ndk. ~ zestrachać się* |zestroxać sy| *dk.* 'bać się, lękać się'

stryjanka |stryiańka| *rz. ż.* 'żona stryja; stryjenka'

stryk |stryk| *rz. m.* 'brat ojca; stryj'

strzecha |ščexa| *rz. ż.* 'słomiany dach'

stodoła |stŭdoua| *rz. ż.* 'budynek gospodarczy, w którym przechowuje się siano, słomę lub zboże'

studeniec |studyńyc| *rz. m.* 'galareta'

studnia z żurawiem |studńo z žurav'iym| *rz. zł.* 'wykopany w ziemi i ocembrowany otwór z wodą wraz z urządzeniem do jej wydobywania'

studzielina |stużyl'ino| *rz. ż.* 'galareta'

stulać |stulać| *cz. ndk. ~ postulać* |pŭstulać| *dk.* 'kłamać'

stulać do kupy |stulać dŭ kupy| *zfr.* 'zwijać'

suchary |suxory| *rz. nmos.* 'suche konary drzew; chrust'

suchciel |suxćyl| *rz. m.* 'człowiek chudy, szczupły'

suszcanka |suščańka| *rz. ż.* 'kompot z suszonych owoców'

suszki |sušk'i| *rz. nmos.* 'suszone owoce'

swaszka |sfaška| *rz. ż.* 'kobieta towarzysząca pannie młodej w czasie ceremonii ślubnej'

swat |sfat| *rz. m.* ‘młody mężczyzna, zwykle nieżonaty, należący do ślubnego orszaku pana młodego’

syta |syta| *rz. ż, blmn.* ‘zabawa polegająca na gonitwie; berek’

szaflik |šafli'ik| *rz. m.* ‘drewniane naczynie na wodę’

szajs |šais| *rz. m.* ‘badziewie’

szczepka |szczypka| *rz. ż.* ‘cienki kawałek drewna powstały podczas ciupania’

szczodraki |ščũdrok'i| *rz. nmos., blp.* ‘ludowy zwyczaj chodzenia młodych chłopców w Wigilię Bożego Narodzenia w celu zbierania pieniędzy’

szczypica |ščyp'ica| *rz. ż.* ‘skorek pospolity, szczypawka’

szelentać |šelyntać| *cz. ndk. ~ przeszelentać* |pšešelyntać| *dk.* ‘prac ręcznie, przepierać’

szkaradny |škara.ny| *przym.* ‘brzydki’

sznaps |šnaps| *rz. m.* ‘kawałek kielbasy’

sznurówka |šnũrũfka| *rz. ż.* ‘sznurowadło’

szopa |šuopa| *rz. ż.* ‘drewniany budynek, w którym przechowuje się narzędzia rolnicze’

szorać |šorać| *cz. ndk. ~ poszorać* |pũšorać| *dk.* ‘o ubraniu: chodzić w nim na co dzień’

szpak |špok| *rz. m.* ‘o młodym, niedoświadczonym mężczyźnie’

szparaga |šparaga| *rz. ż.* ‘roślina doniczkowa o długich, zwisających pędach pokrytych drobnymi liśćmi; asparagus’

szparać |šporać| *cz. ndk. ~ naszparać* |našporać| *dk.* ‘gromadzić, zbierać’

szturmak |šturmok| *rz. m.* ‘o człowieku, który nie może się z niczym wyrobić’

sztychówka |štyxũfka| *rz. ż.* ‘łopata o spiczastym ostrzu i wygiętym do góry obrzeżu; rydel’

sztylisko |štyl'iskũ| *rz. n.* 'trzon łopaty; sztyl'

szufryga |šufryga| *rz. ż.* 'rygiel, zasuwa'

szufrygować |šufrygovać| *cz. ndk. ~ zaszufrygować* |zašufrygovać| *dk.* 'ryglować'

szurać |šurać| *cz. ndk. ~ szurnąć* |šurnũńć| *dk.* 'uciekać, zmykać'

Ś

ścielić |ščel'ić| *cz. ndk. ~ pościelić* |puoščel'ić| *dk.* 'słać'

ściernia |ščyrńo| *rz. ż.* 'ściernisko'

ślub majowy grób gotowy |ślub maiovy grůb gůtovy| *przysłow.*
'ludowe przysłowie informujące o tym, że nie należy brać ślubu w maju, bo może się to zakończyć tragicznie'

śmieci |šm'ieći| *rz. nmos., blp.* 'ludowy zwyczaj przychodzenia kawalerów do panien 26 grudnia w celu sprzątnięcia wigilijnego siana'

śmieciarka |šm'iyćarka| *rz. ż.* 'metalowa łopatka, na którą zmiata się śmieci; szufelka'

śniadać |šńodać| *cz. ndk. ~ pośniadać* |půšńodać| *dk.* 'jeść śniadanie'

śruta |šrůta| *rz. ż.* 'rozdrobione ziarno zbóż'

śrutować |šrůtovać| *cz. ndk. ~ ześrutować* |zešrůtovać| *dk.*
'rozdrabniać ziarno'

śrutownik |šrůtovńik| *rz. m.* 'urządzenie do rozdrabniania ziarna'

stery |štyry| *licz.* 'cztery'

świerknąć |šf'iyrknuńć| *cz. ndk. ~ uświerknąć* |ušf'iyrknuńć| *dk.*
'marznąć'

święconka |šf'iyncũŋka| *rz. ż., blmn.* 'produkty żywnościowe, które zostały poświęcone w Wielką Sobotę i stanowią główny element uroczystego śniadania wielkanocnego; święcone'

T

taborek |tabuorek| *rz. m.* ‘stołek, taboret’

taczki |točk'i| *rz. nmos., blp.* ‘wózek mający jedno kółko z przodu i dwie rączki z tyłu, który służy do przewożenia różnych rzeczy’

talać się || **tulać się** |tolać sy || tulać sy| *cz. ndk. ~ potalać się || potulać się* |půtolać sy || půtulać sy| *dk.* ‘toczyć się’

talarek |talorek| *rz. m.* ‘plasterek’

tamok |tamok| *przysł.* ‘tam’

tamtędyk |tamtyndyk| *przysł.* ‘tamtędy’

tarciaki |tarćok'i| *rz. nmos.* ‘tarte placki ziemniaczane’

tareń |toryń| *rz. m.* ‘cierń, kolec’

targowica |torgov'ica| *rz. ż.* ‘plac, na którym odbywa się targowisko’

tarło |taruũ| *rz. n.* ‘metalowe narzędzie do rozdrabniania jarzyn i owoców; tarka’

tasak |tasok| *rz. m.* ‘duży, długi, ostry nóż’

tasiać |tośać| *cz. ndk. ~ potasiać* |půtośać| *dk.* ‘klaskać’

taś, taś |taś, taś| *wykrz.* ‘okrzyk przywołujący kaczki’

telefon |telefũn| *rz. m.* ‘urządzenie znajdujące się przy baterii prysznicowej i służące do spłukiwania mydła z ciała’

terpać |tyrpać| *cz. ndk. ~ poterpać* |půtyrpać| *dk.* ‘podskakiwać na wyboistej drodze’

tędyk |tyndyk| *przysł.* ‘tędy’

tiuś, tiuś |t'iuś, t'iuś| *wykrz.* ‘okrzyk przywołujący kury’

tragarz |tragoš| *rz. m.* ‘belka podtrzymująca powalę’

trędać |tryndać| *cz. ndk. ~ potrędać* |půtryndać| *dk.* ‘robić ciągle to samo’

troty |troty| *rz. nmos., blp.* ‘trociny’

trumienki |trum'inyŋk'i| *rz. nmos.* 'buty z płótna lub skóry, które nie mają sznurowadeł, ale bezpośrednio wsuwa się je na nogi'

truś, truś |truś, truś| *wykrz.* 'okrzyk przywołujący króliki'

tuk |tuk| *rz. m.* 'o człowieku nierozgarniętym, niezaradnym'

tukać |tukać| *cz. ndk. ~ natukać* |natukać| *dk.* 'powtarzać'

tuta |tuta| *rz. ż.* 'papierowa rurka; tutka'

tutok |tutok| *przysł.* 'tutaj'

tyćko || tylko |tyćkũ ||tylkũ| *licz.* 'trochę, tyle'

tyrkać |tyrkać| *cz. ndk. ~ tyrknać* |tyrknąć| *dk.* 'dzwonić, telefonować'

U

uchulony |uuxulũny| *przym.* 'przygarbiony'

uczony |uučũny| *przym.* 'wykształcony'

ufnał |uufnol| *rz. m. 1.* 'ząb', *2.* 'duży gwóźdź'

ugór |uugũr| *rz. m.* 'pole nieuprawne; nieużytek'

ujeść |uuiyść| *cz. dk. ~ ujadać* |uuiodać| *ndk.* 'ugryźć'

umarty |uumarty| *przym.* 'nieżywy, umarły'

umrzyk |uumżyk| *rz. m.* 'nieboszczyk, trup'

uroki |uurok'i| *rz. nmos., blp.* 'czary'

W

walec |valyc| *rz. m.* 'narzędzie rolnicze do rozbijania gruzel'

waserwaga |vasrvoga| *rz. ż.* 'urządzenie służące do wyznaczania właściwego położenia płaszczyzny poziomej w stosunku do pionu; poziomica'

watowanka |vatũvaŋka| *rz. ż.* 'ciepła kurtka robocza podbita watą; waciak'

wąty |vũnty| *rz. nmos., blp.* 'pretensje, zarzuty'

w czas |f čas| przysł. 'w samą porę'
w dyrdy |v dyrdy| przysł. 'szybko'
widlisko |v'idl'iskũ| rz. n. 'to, na czym osadzone są widły'
widły |v'iduy| rz. nmos., blp. 'narzędzie rolnicze do przerzucania gnoju, siana lub słomy'
widoczek |v'idoček| rz. m. 'widokówka'
widyja |v'idyja| rz. ż. 'kobieta wysokiego wzrostu'
widzieć się |v'izyć sy| cz. dk. ~ **widywać się** |v'idyvać sy| ndk. 'podość się'
wiechać || **wiergać** |v'iyxać || v'iyrgać| cz. ndk. ~ **powiechać** || **powiergać** |pũv'iyxać || pũv'iyrgać| dk. 'machać'
wieczorowy |v'iyčũrovy| przym. 'wieczorny'
wielo |v'ielũ| licz. 'ile'
wieprzek |v'iepšek| rz. m. 'samiec świni; wieprz'
wilgnać |v'ilgnũńć| cz. ndk. ~ **zwilgnać** |zv'ilgnũńć| dk. 'wilgotnieć'
wino |v'inũ| rz. n. 'pik w kartach'
wio |v'iu| nak. 'okrzyk nakazujący koniowi iść naprzód'
wiść |v'ist| nak. 'okrzyk nakazujący koniowi skręcić w lewo'
wlec |vlyc| cz. ndk. ~ **zawlec** |zavlyc| dk. 'wyrównywanie zaoranej roli'
włoka I |vũka| rz. ż. 'narzędzie rolnicze służące do wyrównywania zaoranej ziemi'
włoka II |vũka| rz. ż. 'ta, która się włóczy wieczorami po wsi'
wnenter |vnynter| rz. m. 'o mężczyźnie bezpłodnym'
wnet |vnet| przysł. 'wkrótce'
wojować |vũiovać| cz. ndk. ~ **powojować** |pũvũiovać| dk. 'hałasować'
wpieniać się |vp'iyńać sy| cz. ndk. ~ **wpienić się** |vp'iyńić sy| dk. 'denerwować się'
w pierniki |f p'iyrńik'i| wprzym. 'dużo, wiele'
wprzody |fpšũdy| przysł. 'najpierw, wcześniej'

wrażać || wtryniać |vrožać || ftryňać| *cz. ndk.* ~ **wrazić || wtrynić**
|vražiť || ftrynić| *dk.* 'wkładać'

wsiowy |fšovy| *przym.* 'wiejski'

wsyp |fsyp| *rz. m.* 'worek z gęstej tkaniny wypełniony pierzem; wsypa'

wsza |fša| *rz. ż.* 'wesz'

w te tropy || w drabanta |f te tropy || v drabanta| *przysł.* 'natychmiast, w te pędy'

wyczyniać grandy || wyprawiać breweryje |vyčyňiać grandy ||
vyprav'iać breveryiy| *zfr.* 'urządzać awantury'

wydalić |vydol'ić| *cz. dk.* ~ **wydalać** |vydolać| *ndk.* **1.** 'nastarczyć',
2. 'nadażyć'

wydawać się |vydavać sy| *cz. ndk.* ~ **wydać się** |vydać sy| *dk.*
'wychodzić za mąż'

wyflintować |vyfl'intovać| *cz. dk.* ~ **flintować** |fl'intovać| *ndk.* 'o nosie:
wysiąkać, wysmarkać'

wyglądać jak smok |wyglũndać iak smok| *zfr.* 'wyglądać dobrze,
znakomicie'

wykiprować |vyk'iprovać| *cz. dk.* ~ **kiprować** |k'iprovać| *ndk.*
1. 'zemdleć', **2.** 'umrzeć'

wyprawiać |vyprav'iać| *cz. ndk.* ~ **wyprawić** |vyprav'ić| *dk.* 'o martwych
zwierzętach: wypychać'

wyrywać |vyryvać| *cz. ndk.* ~ **powyrywać** |pũvyryvać| *dk.* 'uciekać'

wysiudać || wyścigać |vyśudać || wyścigać| *cz. dk.* ~ **siudać || ścigać**
|śudać || ścigać| *ndk.* 'wypędzić'

wyścigować |vyścigovać| *cz. ndk.* ~ **wyścignąć** |vyścignũńć| *dk.*
'wyprzedzać'

Z

zabiedowany |zab'iydũvany| *przym.* 'zabiedzony'

zabierać krowie mleko |zab'iyrać krov'iy mlykũ| *zfr.* 'rzucać czary na krowę, aby przestała dawać mleko'

zabierać sobie do głowy |zab'iyrać se dũ govy| *zfr.* 'przejmować się czymś, rozmyślać o czymś'

zachodzić się |zaxuożić sy| *cz. ndk.* ~ **zajść się** |zaiść sy| *dk.*

1. 'nawzajem się odwiedzać', 2. 'śmiać się', 3. 'o nowych butach: wyrobić się'

zachód |zoxũt| *rz. m.* 'zagranica'

zacierka |zoćyrka| *rz. ż.* 'zupa na mleku lub wodzie z dodatkiem drobnych, twardych klusek'

za dnia || za widoku |za dña || za v'idoku| *przysł.* 'w ciągu dnia'

zagietka |zog'iyntka| *rz. ż.* 'fałdka'

zagłówek |zogũvek| *rz. m.* 'poduszka'

zagrabki |zagrapk'i| *rz. nmos., blp.* 'zagrabione siano lub kłosa zboża'

zagubić się |zagub'ić sy| *cz. dk.* ~ **zagubiać się** |zagub'iać sy| *ndk.* 'zgnić'

załochać |zauoxać| *cz. dk.* ~ **łochać** |uoxać| *ndk.* 'zająć'

zanosić się |zaność sy| *cz. ndk.* ~ **zanieść się** |zańyść sy| *dk.*

'o niebie: pokrywać się deszczowymi chmurami'

zapaska |zopaska| *rz. ż.* 'fartuszek noszony z przodu na spódnicy i wiązany wokół pasa'

zapiecek |zop'iecek| *rz. m.* 'nalepa'

zapierać |zap'iyrać| *cz. ndk.* ~ **zaprzeć** |zapšyć| *dk.* 'zamykać'

zaprzątana |zapšũntano| *rz. ż.* 'o kobiecie w ciąży'

zapusty |zopusty| *rz. nmos., blp.* 'ostatki'

zaś |zaś| *przysł.* 'znowu, znów'

zatylek |zotyuek| *rz. m.* ‘zamknięcie piwnicy’
zawdy |zavdy| *przysł.* ‘ciągle, zawsze’
zawijaniec |zav’iiańyc| *rz. m.* ‘placek zawijany w rulon; rolada’
zażegnać uroki |zażegnać uurok’i| *zfr.* ‘odpędzić czary’
zdawka |zdafka| *rz. ż.* ‘egzamin’
zdechnięty |zdexńynty| *przym.* ‘zdechły’
zdemować |zdymovać| *cz. ndk.* ~ **zdemać** |zdymać| *dk.* ‘zdejmować’
zeprzeć się |zepšyć śy| *cz. dk.* ~ **spierać się** |sp’iyrać śy| *ndk.* ‘usiąść’
zepszały |zepšauy| *przym.* ‘o owocach lub warzywach: pozbawione jędrności, soczystości; sparciały’
zeszutko |zešutkũ| *rz. n.* ‘sito, sitko’
zezak |zezok| *rz. m.* ‘długi, ostry nóż’
zezuwać |zezuvać| *cz. ndk.* ~ **zezuć** |zezuć| *dk.* ‘zdejmować buty’
zgnity |zgńity| *przym.* ‘zgniły’
zgrzebło |zgžebuũ| *rz. n.* ‘przyrząd służący do czyszczenia sierści zwierząt’
ziąb |žũmp| *rz. m.* ‘chłód, zimno’
ziemniaczysko |žimńočyskũ| *rz. n.* ‘pole po wykopanych ziemniakach’
zipać |žipać| *cz. ndk.* ~ **zipnąć** |žipnũńć| *dk.* ‘ciężko oddychać’
zlecić |zlećić| *cz. dk.* ~ **zlecać** |zlecać| *ndk.* ‘o jedzeniu: podgrzać’
zmówiny |zmũv’iny| *rz. nmos., blp.* ‘zaręczyny, zrękowiny’
zniknąć na świat |žńiknũńć na śf’iat| *zfr.* ‘przyjść na świat, urodzić się’
znoić się |znoiĩć śy| *cz. ndk.* ~ **zeznoić się** |zeznoiĩć śy| *dk.* ‘pocić się’
z polskiego na nasze |s pũlsk’iegũ na naše| *wprzyim.* ‘powiedzieć coś w sposób prostszy, łatwiejszy do zrozumienia’
zwidywać się |zv’idyvać śy| *cz. ndk.* ~ **zwidzieć się** |zv’ižyć śy| *dk.* ‘wydawać się’

zwodziciel |zvůzićyl| *rz. m.* ‘ludowy zwyczaj polegający na tym, że ludzie 1 kwietnia nawzajem się oszukują w żartobliwy sposób; prima aprilis’

Ż

ździora |źźora| *rz. ż.* ‘drzazga, zadra’

ździuchać || **źdołękać** || **źdurać** |źźuxać || żdouyŋkać || żdurać| *cz. ndk.* ~ **ździuchnąć** || **źdołęknąć** || **źdurnąć** |źźuxnũć || żdouyŋknũć || żdurnũć| *dk.* ‘kłuć’

źraleć |źralyć| *cz. ndk.* ~ **oźraleć** |uoźralyć| *dk.* ‘dojrzewać’

źrały |źrauy| *przym.* ‘dojrzały’

źróbek |źrůbek| *rz. m.* ‘źrebię’

Ż

żarna |żarna| *rz. nmos., blp.* ‘urządzenie do ręcznego mielenia zboża na mąkę’

żarówek |žorůvek| *rz. m.* ‘otwór w dachu, przez który wydaje się siano z wozu na górę’

żberkać |žbyrkać| *cz. ndk.* ~ **żberknąć** |žbyrknũć| *dk.* ‘chrzęścić’

żelazko z duszą |želoskũ z dušũm| *rz. zł.* ‘żelazko, do którego wkładało się rozgrzaną sztabkę żelaza’

żerdka |žyrtka| *rz. ż.* ‘drewniana tyczka służąca jako wieszak na ubrania; żerdź’

żeleźniak |želeźńok| *rz. m.* ‘garnek żeliwny’

żeniacz |žyňać| *rz. m.* ‘ten, który ma się żenić’

żeniaczka |žyňačka| *rz. ż.* ‘ożenek’

żłób |žůp| *rz. m.* ‘długa skrzynia przymocowana do ściany w oborze lub stajni, do której wsypuje się paszę dla koni, krów i owiec’

żubrować |žubrovać| *cz. ndk.* ~ **zeżubrować** |zežubrovać| *dk.* 'grubo mieć ziarno na paszę'

żuraw |žurof| *rz. m.* 'długi, mocny drąg poruszający się w górę i w dół na osi umieszczonej na wysokim słupie i stanowiący urządzenie do wyciągania wody ze studni'

żyrak |žyrok| *rz. m.* 'o człowieku, który ma wielki apetyt; żarłok'

żytnisko |žytńiskŭ| *rz. n.* 'pole po ściętym życie'

4. Wnioski

W zaprezentowanym materiale, który liczy ponad 900 haseł, występują takie jednostki leksykalne, jak: pojedyncze wyrazy, wyrażenia przyimkowe, przysłowia i zwroty frazeologiczne. Zdecydowanie przeważają pojedyncze wyrazy, wśród których najwięcej jest rzeczowników, a w dalszej kolejności czasowników, przymiotników, przysłówków, wykrzykników, nakaźników, liczebników i zaimków, modulantów, zaś najmniej jest przyimków. Drugie miejsce pod względem liczebności zajmują zwroty frazeologiczne. Na trzecim miejscu plasują się wyrażenia przyimkowe. Stosunkowo mało liczną grupę stanowią przysłowia.

ANALIZA I KLASYFIKACJA MATERIAŁU

1. Wstęp

W gwarze Draganowej, podobnie jak w języku literackim, również występuje dwie grupy leksemów, czyli: wyrazy niemotywowane i wyrazy motywowane.

Wyrazy niemotywowane (wyrazy niepodzielne słowotwórczo) „... mają tylko znaczenie leksykalne i nie można ich odnieść do innych wyrazów ...” [Strutyński 1998, 224].

Wyrazy motywowane (derywaty, formacje słowotwórcze, wyrazy pochodne, wyrazy podzielne słowotwórczo) to „... takie, które można formalnie i znaczeniowo odnieść do wyrazów motywujących i które oprócz znaczenia leksykalnego posiadają także znaczenie słowotwórcze i strukturalne ...” [Strutyński 1998, 226].

Wyrazy motywujące (wyrazy podstawowe) to „... wyrazy, do których można odnieść określone wyrazy motywowane ...” [Strutyński 1998, 226].

Wyrazy pochodne stanowią przedmiot analizy słowotwórczej i są zbudowane dwuczłonowo, a więc składają się z tematu słowotwórczego oraz formantu słowotwórczego.

Temat słowotwórczy (podstawa słowotwórcza) to „... człon wspólny derywatu i wyrazu podstawowego, czyli jest to ta część wyrazu motywującego, która weszła do wyrazu pochodnego ...” [Grzegorzczkova 1984, 16]. Jest najczęściej równy tematowi fleksyjnemu wyrazu podstawowego.

Formant słowotwórczy (wykładnik pochodności) to „... *element różniący wyraz motywowany od wyrazu motywującego* ...” [Strutyński 1998, 226]. Może nim być:

- a) morfem słowotwórczy (prefiks, interfiks, sufiks),
- b) zmiana paradygmatu fleksyjnego,
- c) wymiana morfonologiczna,
- d) skrócenie podstawy słowotwórczej,
- e) zmiana akcentu.

Ze względu na rodzaj formantu słowotwórczego wyróżnia się następujące typy derywacji [Grzegorzczakowa 1984, 21]:

- a) **derywację afiksalną**, w której wykładnikiem jest morfem słowotwórczy,
- b) **derywację paradygmatyczną**, w której wykładnikiem jest zerowy morfem słowotwórczy lub zmiana paradygmatu fleksyjnego,
- c) **derywację alternacyjną**, w której wykładnikiem jest wymiana morfonologiczna,
- d) **derywację dezintegralną**, w której wykładnikiem jest odrzucenie jakiegoś elementu podstawy słowotwórczej,
- e) **derywację prozodyczną**, w której wykładnikiem jest zmiana akcentu.

Formant słowotwórczy może pełnić następujące funkcje [Strutyński 1998, 245]:

- a) **funkcję strukturalną**, która polega na zdolności formantu do tworzenia nowego wyrazu,
- b) **funkcję semantyczną**, która polega na zdolności formantu do nadawania wyrazowi motywowanemu nowego znaczenia, zmienionego w stosunku do znaczenia wyrazu motywującego,

- c) **funkcję syntaktyczną**, która polega na zdolności formantu do przeszerzgowania wyrazu motywowanego do innej części mowy niż wyraz motywujący.

W oparciu o funkcje formantów słowotwórczych derywaty dzielą się na [Grzegorzczkova 1984, 28]:

- a) **formacje tautologiczne**, w których formant pełni funkcję wyłącznie strukturalną bez semantycznej i składniowej,
- b) **formacje transpozycyjne**, w których formant pełni tylko funkcję strukturalną i składniową bez semantycznej,
- c) **formacje modyfikacyjne**, w których formant oprócz funkcji strukturalnej ma funkcję semantyczną i nie pełni funkcji składniowej,
- d) **formacje mutacyjne**, w których formant obok funkcji strukturalnej pełni funkcję semantyczną i może mieć funkcję składniową.

Formacje słowotwórcze tworzone za pomocą wykładników pochodności o tej samej funkcji mają pewien wspólny element znaczeniowy zwany wartością kategoryalną.

Wartość kategoryalna to „... *ogólne znaczenie słowotwórcze formantu ...*” [Strutyński 1998, 247].

Pojęcie wartości kategoryalnej prowadzi do pojęcia kategorii słowotwórczej i typu słowotwórczego.

Kategorię słowotwórczą definiuje się jako „...*zbiór typów słowotwórczych z formantami o wspólnej wartości kategoryalnej ...*” [Strutyński 1998, 248].

Typ słowotwórczy określa się *jako „... klasę wyrazów mających tę samą wartość kategoryalną i ten sam wykładnik formalny ...*” [Grzegorzczkova 1984, 24].

Kategoria słowotwórcza jest pojęciem nadrzędnym w stosunku do typu słowotwórczego. W obrębie jednej kategorii słowotwórczej mogą występować różne typy słowotwórcze. Kategorie słowotwórcze

wraz z typami słowotwórczymi właściwe dla danego języka tworzą system słowotwórczy.

Przy uwzględnieniu powyższych danych zostanie niżej przedstawiona analiza słowotwórcza wyrazów motywowanych, które występują w słownictwie dyferencyjnym gwary Draganowej, zgodnie z zasadami zamieszczonymi w pracy R. Grzegorzycowej „**Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe**” {Warszawa 1984} i w zakresie wszystkich części mowy.

Analiza słowotwórcza derywatów polega na zestawieniu ich z wyrazami motywującymi, a następnie na wyodrębnieniu w wyrazach pochodnych podstaw słowotwórczych i formantów słowotwórczych.

Analizowany materiał wyrazowy będzie przedstawiony w następującej kolejności:

- 1) derywat w transkrypcji fonetycznej,
- 2) podstawowy temat fleksyjny wyrazu motywującego również w zapisie fonetycznym (temat dopełniacza liczby pojedynczej przy rzeczownikach, temat 3. osoby liczby mnogiej czasu przeszłego rodzaju męskoosobowego albo temat 3. osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego przy czasownikach, dowolna forma fleksyjna w wypadku przymiotników),
- 3) struktura formantu w nawiasie kwadratowym.

Wyrazy pochodne zostaną przyporządkowane odpowiednim kategoriom i typom słowotwórczym.

2. Analiza słowotwórcza

2. 1. Słowotwórstwo rzeczowników

I. Nazwy abstrakcyjnych czynności i stanów

Nazwy te ujmują abstrakcyjne czynności i stany, które można odnieść do jakiegoś konkretnego przedmiotu i dzielą się na [Grzegorzczkowska 1984, 31 – 34]:

- a) **kategorialne, czyli substantiva verbalia** (tworzone regularnie od każdego czasownika za pomocą odpowiednich sufiksów), np.: mai - eńe : mai- ą [KA – eńe + PF], pal - eńe : pal - ą [KA – eńe + PF],
- b) **niekategorialne, czyli substantiva deverbalia** (tworzone nieregularnie za pomocą różnych wykładników i mające wiele znaczeń wtórnych w stosunku do czasownika), np.: baćar - ka : baćar(ova) – uy [KA – ka + PF], xfal - ba : xfal - ą [KA – ba + PF], odrob - ek : odrob(i) - uy [KA – ek + PF], zmuw' - iny : zmuw'(i) - uy [KA – iny + PF].

II. Nazwy abstrakcyjnych cech

Nazwy te ujmują abstrakcyjne cechy i można je podzielić na [Grzegorzczkowska 1984, 34 – 38]:

- a) **kategorialne** (brak przykładów),
- b) **niekategorialne**, np.: ćmo - ta : ćemn - a [KA – ta + SP- e -, - n - + PF], zimń - ica : zimn - y [KA – ica + WM (n : ń) + PF].

III. Nazwy wykonawców czynności

Są to nazwy osób charakteryzujących się umiejętnością, skłonnością, działaniem lub aktualnym wykonywaniem przez nich pewnych czynności. Rozróżnia się dwa typy nazw działaczy [Grzegorzczkowska 1984, 38 – 42]:

- a) **właściwe (odczasownikowe)**, np.: gmer - ak : gmer(a) - uy [KA – ak + PF], żeń - ač : žeń - ą [KA – ač + PF],
- b) **pośrednie (odrzeczownikowe)**, np.: koń - až : koń - a [KA – až], obraz - ńik : obraz - u [KA – ńik +WM (z : ż)].

IV. Nazwy narzędzi

Są to nazwy przedmiotów, urządzeń, maszyn nazwanych ze względu na czynność, która za ich pomocą jest wykonywana i dzielą się one na [Grzegorzczkowska 1984, 42]:

- a) **odczasownikowe**, np.: fert - ak : fert(a) - uy [KA – ak + PF], pra - čka : pra - uy [KA – čka + PF], gol' - iduo : gol'(i) - uy [KA – iduo + PF],
- b) **odrzeczownikowe**, np.: šečk - arńa : šečk - a [KA – arńa].

V. Nazwy wytworów i obiektów czynności

Należą tutaj: nazwy przedmiotów powstałych jako wynik działania pewnej czynności, nazwy przedmiotów powstałych jako pozostałość po działaniu danej czynności oraz nazwy przedmiotów będących podłożem, podstawą, materiały wykonywanej czynności. Rozróżnia się następujące typy nazw wytworów i obiektów czynności [Grzegorzczkowska 1984, 42 – 43]:

- a) **odczasownikowe**, np.: oskrob' - iny : oskrob(a) - uy [KA – iny + PF],
romb - ańka : romb(a) - uy [KA – ańka + PF],
- b) **odrzeczownikowe**, np.: bol - ak : bul - u [KA – ak + WM (u : o)].

VI. Nazwy nosicieli cech

Są to nazwy osób, zwierząt, roślin, przedmiotów martwych, zjawisk utworzone ze względu na jakąś cechę charakterystyczną desygnatu. Dzieli się na [Grzegorzczkova 1984, 43 – 47]:

- a) **odprzymiotnikowe**, np.: xytrak : xytry [KA – ak +PF], suxćyl : suxy [KA – ćyl + PF],
- b) **od przymiotników relacyjnych** (powstają w wyniku uniwerbizacji, czyli „...przekształcenia nazwy kilkuwyrazowej w jeden wyraz...” [Grzegorzczkova 1984, 45]), np.: buraćan - ka > l'icie buraćan – e [KA – ka + PF], drab'ień - ak > wuz drab'ieńast – y [KA – ak + SP –ast- + PF],
- c) **odrzeczownikowe** , np.: kuać - ak : kuak - a [KA – ak + WM (k : ć)].

VII. Nazwy miejsc

Są to nazwy miejsc, obszarów charakterystyczne ze względu na: czynność, która jest na nich wykonywana , przedmioty, które się na nich znajdują oraz rośliny, które na nich rosną. Dzieli się na [Grzegorzczkova 1984, 47 – 49]:

- a) **odczasownikowe**, np.: targov' - ica : targov(a) - uy [KA – ica + PF],
- b) **odrzeczownikowe**, np.: drev - utńa : drevn - a [KA – utńa + SP –n- + PF], żemńač - ysko : żemńak - a [KA – ysko + WM (k : ć) + PF],
- c) **odprzymiotnikowe**, np.: podmokl' - ina : podmoku - y [KA – ina + WM (u : l) + PF].

VIII. Nazwy pokrewieństw

Są to nazwy żon, córek, synów, w których relacja pokrewieństwa wyrażona jest za pomocą odpowiednich formantów [Grzegorzczkowska 1984, 51 – 52], np.: stryji - ańka : stryji - a [KA – ańka + PF].

IX. Nazwy żeńskie

Należą tutaj nazwy kobiet utworzone od nazw męskich [Grzegorzczkowska 1984, 52 – 53], np.: barań - ica : baran - a [KA – ica + PF + WM (n : ń)], pńać - yca : pńak - a [KA – yca + WM (k : č) + PF].

X. Nazwy ekspresywne

Są to: nazwy o zabarwieniu emocjonalnym pozytywnym lub negatywnym, nazwy zdrobniałe oraz nazwy zgrubiałe [Strutyński 1998, 256 – 257], np.: izb' - ina : izb - y [KA – ina], dešč - ka : desk - a [KA – ka + WM (s : š, k : č)], štyl' - isko : štyl - a [KA – isko + PF].

XI. Nazwy istot młodych

Nazwy te mogą być tworzone wyłącznie d rzeczowników oznaczających istoty młode [Grzegorzczkowska 1984, 57], np.: żrub - ek : żreb'ieńć - a [KA – ek + SP –eńć- + PF + WM (e : u), (bi : b)].

XII. Rzeczowniki pochodzące od wyrażeń syntaktycznych

Ich podstawami są połączenia rzeczownika i przyimka [Grzegorzczkova 1984, 58 – 59], np.: podom - ka > po dom - u [KA – ka + PF], zap'iec - ek > za p'iec - em [KA – ek + PF].

XIII. Rzeczowniki złożone

Są to formacje pochodne od dwóch wyrazów, oparte na dwóch tematach słowotwórczych. Dzieli się na [Strutyński 1998, 269]:

- a) **zestawienia** (są to konstrukcje dwuwyrazowe odnoszące się do jednego desygnatu), np.: kurna xata,
- b) **zrosty** (są to wyrazy złożone, których oba człony są połączone na zasadzie związku zgody lub rządu), np.: pap'ierdek'iel,
- c) **złożenia** (są to wyrazy złożone, których pnie są połączone za pomocą interfiksów - i -, - o -, - u -, - y -), np.: ćixob'ieg'i.

XIV. Zapożyczenia

Są to wyrazy przejęte z języków obcych [EJP 1992, 394], np.: ruksak (ros.), va.servaga (niem.).

XV. Neosemantyzmy

Są to wyrazy lub wyrażenia użyte w nowym znaczeniu przenośnym [EJP 1992, 222], np.: **dudy** 'klatka piersiowa', **kačėnec** 'naczynie kuchenne do pieczenia', **lalka** 'stóg zboża', **mai** 'roślina żółto kwitnąca na wiosnę', **motyl** 'pisemne zawiadomienie o zebraniu

wiejskim przekazywane od domu do domu’, **pluxa** ‘ta, która lubi nieporządek’.

2. 2. Słowotwórstwo przymiotników

I. Przymiotniki odczasownikowe

Nazywają one właściwości przedmiotu polegające na pewnym związku z czynnością i dzielą się na [Grzegorzczkova 1984, 63 – 67]:

- a) **czynnościowe** (informują o właściwości polegającej na stałym wykonywaniu lub podleganiu przez podmiot pewnej czynności), np.:
zgń - ity : zgń(i) - uy [KA – ity + PF],
- b) **potencjalne** (wskazują na skłonność, możliwość, zdolność podmiotu do wykonywania lub podlegania czynności), np.: pyrxń–
oncy : pyrxń-ą [KA – oncy + PF].

II. Przymiotniki odrzeczownikowe

Nazywają cechę przedmiotu polegającą na odniesieniu do jakiegoś innego przedmiotu i dzielą się na [Grzegorzczkova 1984, 67-69]:

- a) **dzierżawcze** (relacja posiadania), np.: fś - ovy : fś - i [KA – ovy + PF],
- b) **charakterystyczne** (relacja charakteryzowania), np.: robač - ny :
robak - a [KA – ny + WM (k : č) + PF], v’iečor - ovy : v’iečor - a [KA –
ovy + PF],
- c) **materiałowe** (wskazują na materiał, z którego zrobiony jest desygnat określanego rzeczownika), np.: gum’i - any : gum - y [KA –
any + PF + WM (m : mi)].

III. Przymiotniki odprzymiotnikowe

Oznaczają intensywność lub osłabienie cechy nazwanej podstawowym przymiotnikiem [Grzegorzczkova 1984, 69 – 71], np.: lek – utk'i : le.k - i [KA – utk'i + SP -k-], suoń - šy : suon - y [KA – šy + WM (n:ń)].

IV. Neosemantyzmy

Są to przymiotniki użyte w nowym znaczeniu przenośnym, np.: **roskošny** 'ładny, piękny', **šivy** 'niebieski'.

3.3. Słowotwórstwo czasowników

I. Czasowniki odimienne

Powstają w wyniku przekształcenia na czasownik innych części mowy, najczęściej rzeczowników lub przymiotników. Dzielą się na [Grzegorzczkova 1984, 75 – 77]:

- a) **orzecznikowe** (oznaczają proces uzyskiwania cechy lub przejawiania cechy), np.: kavalier - ovać : kavalier - a [KA – ovać + PF],
- b) **kauzatywne** (wskazują na obiekt czynności i cechę, która się w nim pojawia), np.: kraš - ić : kras - y [KA – ić + PF + WM (s : ś)],
- c) **dopełnieniowe** (nazywają czynność ze względu na przedmiot związany z tą czynnością), np.: bron - ovać : bron - y [KA – ovać + PF], šnad - ać : šnadań - a [KA – ać + SP-ań- + PF].

II. Czasowniki odczasownikowe

Są tworzone za pomocą prefiksów o wielu funkcjach i dzielą się na [Grzegorzczkova 1984, 80 – 83]:

- a) **rezultatywne** (opozycja relacyjnej zmienności), np.: ros - talać : talać, za - uoxać : uoxać,
- b) **determinacyjne** (oznaczają ograniczenia czasowo – przestrzenne), np.: uieść : uiadać,
- c) **subiektywne** (informują o subiektywnym stanie podmiotu, który jest rezultatem czynności), np.: na - paść še : paść še,
- d) **kompleksowe** (sygnalizują całość akcji), np.: oxmal'ić : oxmalać,
- e) **dystrybutywne** (oznaczają wielkość akcji), np.: po - utraćć : utraćć,
- f) **refleksywne** (oznaczają proces, stan w stronie zwrotnej), np.: uyskać še, pazerovać še.

III. Zapożyczenia

Są to wyrazy przejęte z języków obcych, np.: bl'indać (niem.), brexać (ukr.).

IV. Neosemantyzmy

Są to czasowniki użyte w nowym znaczeniu przenośnym, np.: **yaftovać** 'wymiotować', **ryzykovać** 'dokazywać, psocić'.

3. Wnioski

Analiza słowotwórcza zebranego materiału, w zakresie różnych części mowy, wykazuje, że najwięcej jest formacji afiksalnych. Drugie miejsce zajmują wyrazy pochodne powstałe w oparciu o formanty paradygmatyczne. Następną grupę stanowią wyrazy motywowane utworzone za pomocą formantów alternacyjnych. Najmniej jest derywatów dezintegralnych.

W analizowanym słownictwie ludowym pojawiają się także zapożyczenia i neosemantyzmy, które obok derywacji, czyli „... *tworzenia nowych wyrazów na podstawie już istniejących za pomocą różnych środków słowotwórczych ...*” [Strutyński 1998, 222], są innymi sposobami pomnażania zasobu leksykalnego gwary Draganowej.

ZAKOŃCZENIE

W skład słownika dyferencyjnego gwary Draganowej koło Dukli wchodzi wyrazy dotyczące:

a) kultury materialnej i duchowej:

- nazwy określające cechy fizyczne i psychiczne człowieka, np.: **widyja** |v'idyia|, **durnowaty** |durnŭvaty|,
- nazwy części ciała, np.: **bębak** |bymbok|,
- nazwy chorób, np.: **dymienica** |dym'iyńica|,
- nazwy odnoszące się do stosunków rodzinnych i stopni pokrewieństwa, np.: **stryk** |stryk|,
- nazwy ubrań, np.: **kabat** |kabet|,
- nazwy potraw, np.: **studeniec** |studyńyc|,
- nazwy pomieszczeń mieszkalnych, np.: **sień** |śyń|,
- nazwy naczyń i sprzętów domowych, np.: **garczek** |gorček|, **paciocha** |paćoxa|,
- nazwy rozrywek, np.: **potupanka** |pŭtupaŋka|,
- nazwy tradycji, obyczajów i zwyczajów ludowych, np.: **majenie** |maiyny|, **śmieci** |śm'ieć|,
- nazwy związane z kultem i wierzeniami religijnymi, np.: **uroki** |uurok'i|,
- nazwy zjawisk atmosferycznych i przyrodniczych, np.: **pucowa** |pucŭva|,
- nazwy astronomiczne, np.: **łysy** |uysy|.

b) rolnictwa i hodowli:

- nazwy roślin, np.: **bandury** |bandury|,
- nazwy zwierząt, np.: **byczek** |byček|,

- nazwy czynności gospodarskich, np.: **młócka** |mũcka|,
- nazwy prac polowych, np.: **siana** |śana|,
- nazwy narzędzi i maszyn rolniczych, np.: **cepy** |cepy|, **brony** |brũny|,
- nazwy budynków gospodarczych, np.: **bróg** |brũk|,
- nazwy urządzeń gospodarskich, np.: **cerkularka** |cerkularka|.

Materiał słowny jest bardzo zróżnicowany pod względem tematyki, ponieważ mieszkańcy Draganowej wchodzi w bliski kontakt z ziemią i przyrodą. Są uzależnieni od kaprysów klimatu i dlatego nadają gwarowe nazwy wielu zjawiskom atmosferycznym. Wykonują również różne prace polowe lub gospodarskie przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń gospodarskich, narzędzi i maszyn rolniczych, które mają swoje charakterystyczne nazwy. Oprócz tego ludność wsi zachowuje ludowe tradycje, obyczaje i zwyczaje, a wraz z nimi i ich wiejskie nazwy.

Spółeczność Draganowej ma poczucie własnej odrębności językowej poprzez konsekwentne zachowywanie typowego, specyficznego słownictwa, które nie tylko wyróżnia mowę wsi od mowy innych okolic, ale także sprzyja wzrastaniu wspólnoty środowiskowej.

Zasób leksykalny gwary Draganowej tworzą wyrazy, które:

- a) nie występują w języku literackim, np.: **podwłóczka** |pũdwũčka| 'podkoszulek',
- b) są odmienne od języka ogólnonarodowego pod względem znaczenia, np.:

kaczeniec 'roślina żółto kwitnąca na wiosnę; knieć błotna' (znaczenie ogólnopolskie),

kaczeniec |kaćyńyc| 'naczynie do pieczenia; brytfanna' (znaczenie gwarowe),

- c) różnią się od polszczyzny ogólnej strukturą, np.: **śtery** |śtyry| 'cztery',
- d) są zgodne z językiem ogólnopolskim, np.: **sierp** |śyrp| 'narzędzie rolnicze przeznaczone do żęcia zboża.

Wyrazy ludowe poszerzają zapas słowny polszczyzny ogólnej, zaś elementy języka literackiego przenikają do gwary i jednocześnie ją wzbogacają. Ten proces wzajemnego oddziaływania dwóch systemów komunikacyjnych umożliwia porozumiewanie się między wsią i miastem, czyli tzw. integrację językową, która powoduje, że granica między słownictwem gwarowym a słownictwem ogólnopolskim zaciera się coraz bardziej, co prowadzi do zbliżenia się wsi do miasta pod względem społecznym, kulturalnym i obyczajowym.

Gwara, podobnie jak polszczyzna ogólna, zmienia się, wskutek czego niektóre wyrazy znikają z niej, a w ich miejsce pojawiają się nowe, które są znakami danych desygnatów.

Przy uwzględnieniu faktu zmienności słownictwa ludowego, kiedy proces wychodzenia z użycia pewnych wyrazów i tworzenia innych pozostaje ciągle żywy, nie można mieć wątpliwości, że nieustannie należy prowadzić badania gwaroznawcze, które dają możliwość analizy polszczyzny mówionej wsi pod kątem jej przemian dokonujących się w trakcie przeobrażeń dnia dzisiejszego.

Niniejsza praca jest pierwszym opracowaniem z zakresu leksyki gwarowej Draganowej w polskiej literaturze językoznawczej, a zawarty w niej obfity słowozbiór może stać się podstawą do prowadzenia dalszych badań nad gwarą, która przecież „... *nie jest przemijająca jak moda, ale wciąż pozostaje językiem żywym ...*” [Doroszewski 1962, 424].

BIBLIOGRAFIA

- Arlet J. [1996] : **Gmina Chorkówka**. Krosno.
- Bartnicka – Dąbkowska B. [1965] : **Podstawowe wiadomości z dialektologii polskiej**. Warszawa.
- Bąk P. [1960] : **Słownictwo gwary okolic Kramsk na tle kultury ludowej**. Wrocław.
- Bochiński J., Zawadzki J. [1999] : **Polska (nowy podział terytorialny). Poradnik encyklopedyczny**. Warszawa.
- Boć J. [1994] : **Jak pisać pracę magisterską ?** Wrocław.
- Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. [1982] : **Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (Słownictwo rodzime)**. T. II. Warszawa.
- Cyran W. [1977] : **Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich**. Łódź.
- Dejna K. [1973] : **Dialekty polskie**. Wrocław.
- Dejna K. [1981] : **Atlas polskich innowacji dialektalnych**. Warszawa – Łódź.
- Dejna K. [1998] : **Atlas gwar polskich. T. I. Małopolska**. Warszawa.
- Doroszewski W. [1954] : **Z zagadnień leksykografii polskiej**. Kraków.
- Doroszewski W. [1962 a] : **Kategorie słowotwórcze [w:]** Studia i szkice językoznawcze. Warszawa, s. 205 – 222.
- Doroszewski W. [1962 b] : **Przedmiot i metody dialektologii [w:]** Studia i szkice językoznawcze. Warszawa, s. 420 – 448.
- Dubisz S., Karaś H., Kolis N. [1995] : **Dialekty i gwary polskie (leksykon)**. Warszawa.

- Encyklopedia [1978] : **Encyklopedia wiedzy o języku polskim**, pod red. S. Urbańczyka. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Encyklopedia [1992] : **Encyklopedia języka polskiego**, pod red. S. Urbańczyka. Wrocław – Warszawa - Kraków.
- Encyklopedia językoznawstwa [1993] : **Encyklopedia językoznawstwa ogólnego**, pod red. K. Polańskiego. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Filin P. [1960] : **Wyraz gwarowy i jego granice**. Por.Jęz. z.VI, s.247 – 264.
- Frej S. [2001] : **Dzieje Draganowej**. Krosno.
- Grzegorzczukowa R. [1984] : **Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe**. Warszawa.
- Handke K., Rzetelska – Feleszko E. [1977] : **Przewodnik po językoznawstwie polskim**. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Honowska M. [1957] : **Zarys klasyfikacji derywatów**. Wrocław.
- Horodyska H. [1958] : **Słownictwo Warmii i Mazur. Hodowla**. SWM III. Wrocław.
- Jurkowski E., Łapiński I., Szymczak M. [1959] : **Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa. Życie społeczne i zawody**. SWM V. Wrocław.
- Kania S., Tokarski J. [1984] : **Zarys leksykologii i leksykografii polskiej**. Warszawa.
- Karłowicz J. [1900 – 1911] : **Słownik gwar polskich**. T. I – VI. Kraków.
- Kaś J. [1992] : **Społeczno – językowe uwarunkowania interferencji leksykalnej słownictwa gwarowego i ogólnopolskiego** [w:] Język a kultura. T. VII. Wrocław, s. 95 – 102.
- Kozołub L. [1993] : **Przemiany kulturowe na wsi opolskiej na tle zjawisk integracyjnych**. Zeszyty Naukowe WSP im.

Powstańców Śląskich w Opolu. F P XXXI. Język – Literatura – Folklor, s. 231 – 242.

Kucała M. [1957] : **Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich.** Wrocław.

Kucała M. [1960] : **O słownictwie ludzi wyzbywających się gwary.** B PTJ XIX, s. 141 – 156.

Kupiszewski W., Węgiełek – Januszewska Z. [1959] : **Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia.** SWM VI. Wrocław.

Kurek H. [1988] : **Jak się mówi na wsi, czyli kilka uwag o zanikaniu gwar (system fonetyczny).** JP LXVIII, s. 50 – 54.

Kurek H. [1995] : **Przemiany Językowe wsi regionu krośnieńskiego (studium socjolingwistyczne).** Kraków.

Kurek H. [1996] : **Ziemia krośnieńska w kulturze polskiej.** Kraków.

Kurzowa Z. [1983] : **Polszczyzna Lwowa i kresów południowo – wschodnich do 1939 roku.** Warszawa – Kraków.

Maciejewski J. [1969] : **Słownik chełmińsko – dobrzyński.** Toruń.

Malinowski L. [1873] : **Beitrage zur slavischen Dialektologie. I. Uber die Oppelnsche Mundart in Oberschlesien (Przyczynki do dialektologii słowiańskiej. I. O gwarze opolskiej na Górnym Śląsku).** Lipsk.

MAGP [1957 – 1970] : **Mały atlas gwar polskich,** pod red. K. Nitscha i M. Karasia. T. I – XIII. Wrocław – Kraków.

MSJP [1968] : **Mały słownik języka polskiego,** pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej i Z. Łempickiej. Warszawa.

Michalak J. [1996] : **Krosno i okolice.** Krosno.

Michalak J. [1997] : **Dukla i okolice.** Krosno.

Milewski T. [1965] : **Językoznawstwo.** Warszawa.

- Miodunka W. [1989] : **Podstawy leksykologii i leksykografii.**
Warszawa.
- Mocarska – Falińska B. [1959] : **Słownictwo Warmii i Mazur. Uprawa i obróbka lnu.** SWM IV. Wrocław.
- Nitsch K. [1915] : **Dialekty języka polskiego.** Kraków.
- Nitsch K. [1954] : **O wzajemnym stosunku gwar ludowych i języka literackiego** [w:] Wybór pism polonistycznych. T. I. Wrocław, s. 193 – 218.
- Piotrowski T. [1994] : **Z zagadnień leksykografii.** Warszawa.
- Rymut K. [1978] : **Nazwy miejscowe dawnego powiatu bieckiego.**
Prace onomastyczne XXIII, s. 93.
- Sarna W. [1898] : **Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno – historycznym.** Przemyśl.
- Siatkowski J. [1958] : **Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna.** SWM I. Wrocław.
- Słownik [1958 – 1969] : **Słownik języka polskiego**, pod red. W. Doroszewskiego. T. I – XI. Warszawa.
- Słownik [1978 – 1981] : **Słownik języka polskiego**, pod red. M. Szymczaka. T. I – III. Warszawa.
- Słownik [1996- 2000]: **Słownik współczesnego języka polskiego**, pod red. B. Dunaja. T. I – II. Warszawa.
- Słownik gwar [1979 – 1991] : **Słownik gwar polskich**, pod red. M. Karasia. T. I – III. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Steffen W. [1984] : **Słownik warmiński.** Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Strutyński J. [1998] : **Gramatyka polska.** Kraków.
- Sychta B. [1967 – 1973] : **Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej.** T. I – VII. Wrocław.

- Symoni – Sułkowska J. [1958] : **Słownictwo Warmii i Mazur. Transport i komunikacja.** SWM II. Wrocław.
- Szymczak M. [1962 – 1973] : **Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączyckim.** Cz. I – VIII. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Taszycki W. [1946] : **Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału).** PKJ PAU XXV. Kraków.
- Tokarski J. [1971] : **Słownictwo (teoria wyrazu).** Warszawa.
- Urbańczyk S. [1953] : **Zarys dialektologii polskiej.** Warszawa.
- Urbańczyk S. [1967] : **Słowniki. Ich rodzaje i użyteczność.** Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Urzędowe nazwy [1965] : **Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych : powiat krośnieński, województwo rzeszowskie.** Warszawa, s. 24 – 25.
- Walczak B. [1999] : **Zarys dziejów języka polskiego.** Wrocław.
- Zaręba A. [1960] : **Słownik Starych Siołkowic w powiecie opolskim.** Kraków.

ANEKS

1. Wykaz rycin

Ryc.1. Położenie Draganowej na mapie Polski.

Ryc.2. Beskid Niski i Pogórze Jasielskie.

Ryc.3. Województwo podkarpackie i powiat krośnieński.

Ryc.4. Miejscowości sąsiadujące z Draganową.

2. Wykaz fotografii

2.1. Zabytki Draganowej

Fot.1. Położenie kapliczki z końca XVIII wieku.

Fot.2. Wnętrze kapliczki z końca XVIII wieku.

Fot.3. Wnęki w kapliczce z końca XVIII wieku.

Fot.4. Ogólny wygląd kapliczki z końca XVIII wieku.

Fot.5. Położenie kapliczki z 1830 roku.

Fot.6. Ogólny wygląd kapliczki z 1830 roku.

Fot.7. Położenie kapliczki z 1912 roku.

Fot.8. Wnęki w kapliczce z 1912 roku.

Fot.9. Wąwóz za kapliczką z 1912 roku.

Fot.10. Ogólny wygląd kapliczki z 1912 roku.

2.2. Budowle Draganowej

Fot.1. Szkoła Podstawowa w Draganowej.

Fot.2. Dom Ludowy w Draganowej.

Fot.3. Kościół w Draganowej.

2.3. Przyroda Draganowej

Fot.1. Rzeka Iwelka w Draganowej.

Fot.2. Potok Omywaczka w Draganowej.

Fot.3. Najstarsze i najokazalsze drzewo w Draganowej.

Fot.4. Dąb jako pomnik przyrody.

Fot.5. Las liściasty w Draganowej.

Fot.6. Las iglasty w Draganowej.

3. Wykaz tabel

PARAMETRY SOCJOLOGICZNE	DANE PROCENTOWE			
Płeć	Kobiety		Mężczyźni	
	60 %		40 %	
Wiek	Pokolenie najstarsze (powyżej 70 lat)	Pokolenie średnie (od 40 lat do 70 lat)	Pokolenie najmłodsze (poniżej 40 lat)	
	10 %	60 %	30 %	
Pochodzenie społeczne	Chłopskie	Robotniczo - chłopskie	Półinteligentki	Inteligentki
	20 %	78 %	2 %	0 %
Wykształcenie	Zawodowe		Średnie	Wyższe
	50 %		45 %	5 %
Wykonywany zawód	Rolnictwo		Rolnictwo + inny zawód wykonywany w mieście	
	20 %		80 %	

Tab.1. Zróżnicowanie społeczności Draganowej.

4. Wykaz symboli

BPTJ – Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego

FP – Filologia Polska

JP – Język Polski

Por. Jęz. – Poradnik Językowy

PKJ PAU – Prace Komisji Językowej Polskiej Akademii Nauk

SWM – Studia Warmińsko –Mazurskie

5. Wykaz informatorów

- 1) Bożętka Genowefa (71),
- 2) Czajkowska Stanisława (52),
- 3) Czajkowski Andrzej (27),
- 4) Czajkowski Józef (51),
- 5) Czajkowski Tomasz (28),
- 6) Drzyzga Iwona (37),
- 7) Kluk Elżbieta (25),
- 8) Makoś Alfreda (63),
- 9) Mielech Zofia (64),
- 10) Munia Czesław (90),
- 11) Świątek Alfreda (64),
- 12) Zając Stanisław (51).